

br. 1 – 2

AMIN
ME
NA DELU

Drage prijateljice,

Radujemo se što možemo da objavimo da su se redakcije biltena Indok Centra iz Asocijacije za žensku inicijativu (Ažin) i našeg oglašnika udružile, i da je rezultat tog zajedničkog napora prvi broj newsletter-a Ž.

Naša saradnja treba da znači više raznovrsnih tema uz vesti iz inostranstva, kolumne, recenzije...

Ovo je prvi korak u ostvarivanju našeg zajedničkog sna da napravimo jedan sadržajno i vizuelno bogat ženski časopis i iskreno se nadamo da ćemo u tome uspeti.

Od vas očekujemo da nam svojim sugestijama, primedbama i priložima pomognete u tome.

Žene na delu žele da se zahvale švedskoj feminističkoj organizaciji Kvinna Till Kvinna, bez čije svesrdne feminističke i finansijske podrške i pomoći izdavanje ovog newsletter-a ne bi bilo moguće.

Ažin zahvaljuje na podršci Fondu za otvoreno društvo

Srdačno,
članice grupa
Ažin i Žene na delu

sadržaj...

sa

Ažin	3
Žene na delu	9
Inicijative	14
Ekonomski ravnopravne- Aleksandra Petrović Graonić (Glas razlike) Za Nas, ZaDruge! (Ažin) Novosadski Dokumentaciono-Informativni centar (Dlcens) Kazna za neprimerenu radoznalost Ženski medijski centar - Ljiljana Gaković	
U fokusu	23
Nejednake u tržišnoj utakmici Rod i tranzicija: Tranzicija roda - Dr Marina Blagojević Rodne nejednakosti u Srbiji tokom devedesetih godina i ženske razvojne perspektive- Tatjana Djurić Kuzmanović	
Feminokultura	36
Franćeska Kaminoli Na Bajram Drusila Korneš U srcu slobode Svetlana Slapšak Ženske ikone XX veka Katarina Milovuk- Mira Sofronijević Pozorisne predstave koje preporučujemo	
Oglasi	46
Kolumna	66
Hana Arent u Beogradu- Jasmina Tešanović	
Zdravlje	69
Zloćudna oboljenja dojke- Stanislava Otašević Dunja(Cydonia oblonga Mill)	
Novosti	73

AŽIN...

Asocijacija za žensku inicijativu

Majke Jevrosime 39, Beograd, SRJ

Tel. 381 11 3345762

Tel/Fax. 381 11 3224 691

E-mail: awin@sezampro.yu

www.awin.org.yu

Asocijacija za žensku inicijativu je dugoročni projekat čiji je cilj poboljšanje kvaliteta života žena. Pod tim se podrazumeva pomoć ženama u boljoj organizaciji njihovih života, kao i poboljšanje njihovog statusa u privatnoj, porodičnoj, profesionalnoj, političkoj i javnoj sferi života. Projekat je nehijerarhijski i ima za ciljnu grupu sve žene, bez obzira na njihov društveni položaj, obrazovanje, verispovest i sl.

AŽIN čine Ženski pokret – Ženska mreža, Indok: Informaciono-dokumentacioni centar, kao i niz inicijativa.

ŽENSKI POKRET – Ženska mreža

Ženski pokret – Ženska mreža je projekat započeo 1996, a strukturiran je u tri nivoa aktivnosti, usredsređenih na dalji razvoj grupa i mreže.

A/ Saradnja različitih grupa zasnovana na medjusobnom interesovanju i fokusu njihovih programa. Planovi za obuku, seminare, zajedničke aktivnosti, kampanje i drugo sačinjeni su prema ustanovljenim potrebama.

B/ Saradnja zasnovana na pod-regijama, sličnostima u zajednici i lokalnim mogućnostima za rad, podršku i zastupanje.

C/ Podsticanje novih feminističkih inicijativa i novih grupacija u nerazvijenim zajednicama, uključujući i pružanje podrške i podsticaja novim grupama u mreži.

Ženska mreža je kolektivni napor ženskog pokreta u SRJ (koji uključuje preko 80 grupa i inicijativa) da koordinira svoje aktivnosti i da se na taj način jača i razvija. Smernice za naš rad potiču iz

principa podrške i solidarnosti, kao i ideje o odsustvu hijerarhije u prostoru koji osmišljavaju i kreiraju žene. Ideje koje zastupamo pripadaju feminističkoj agendi – borimo se za svet koji neguje različitosti i ukida nepravde i diskriminaciju.

Mreža podržava samo-profilisanje svih ženskih grupa u nastajanju i njihovu autonomiju u delovanju. U isto vreme trudimo se da stvorimo uslove za formulisane zajedničkih platformi akcije i zajednička promišljanja o strategijama i pravcima u kojima delujemo kao pokret.

Cilj projekta je otvoreno i fleksibilno umrežavanje ženskih grupa i inicijativa, kao i žena zainteresovanih da svoja znanja i veštine posvete stvaranju novog, ženskog vidjenja u razumevanju sveta.

Fokus je, pre svega, na osnaživanju i podršci novoosnovanim inicijativama i grupama. Podrška koju dajemo sastoji se u pružanju informacija, kontakata, edukativnih programa i asistencije pri pisanju projekata. Pored toga, Mreža radi na regionalnom povezivanju grupa, kako bi se međusobno podržavale i iskoristile svoje specifične resurse.

Ciljevi projekta uključuju i medjusektorsku saradnju žena iz nevladinog sektora, političkih partija, medija i sindikata, kako bi udruženo mogle da radimo na definisanju ženske platforme i iniciranju zajedničkih akcija vezanih za unapređenje položaja žena.

Drugi aspekt projekta obuhvata komunikaciju izmedju ženskih grupa zemalja bivše Jugoslavije, kako bi se održala komunikacija i proširili prostori za saradnju u regionu.

Kontakt: Sonja Drljević, Milica Minić

INDOK – Informativno-dokumentacioni centar

INDOK centar je projekat čiji su pojedini elementi nastajali postupno i razvijani u okviru beogradskog Centra za ženske studije, istraživanja i komunikaciju. Projekat, koji je razvijen i koji sada radi u okviru Asocijacije za žensku inicijativu prilagodjen je potrebama feminističke scene u Beogradu i Srbiji za dostupnijim osnovnim informacijama o aktivnostima ženskog pokreta i ženskih grupa.

Misija projekta je da omogući konstantnu komunikaciju između ženskih grupa u SRJ i regionu sa ciljem stvaranja okvira za razvijen i snažan ženski pokret.

INDOK čine biblioteka, pres-kliping servis, arhiva, videoteka, izdavačka delatnost, delatnost na održavanju AŽIN-ovog veb sajta, a donedavno je postojao i segment istraživanja.

Biblioteka INDOK centra ima fond od oko 700 primeraka knjiga i časopisa, unet u ISIS elektronski katalog. Zajedno sa katalogima nekoliko drugih ženskih grupa, ova baza čini osnovu Centralnog bibliotečkog kataloga ženskih NVO u Jugoslaviji koji sadrži više od 2000 naslova. Spisak stranih knjiga iz ovog kataloga (oko 1500 naslova) poslat je i Jugoslovenskom bibliografskom institutu (JUBIN), da bi ga uvrstili u svoju bazu (<http://yubin.jbi.bg.ac.yu/cobiss/>) i time ove podatke učinili dostupnim još širem krugu zainteresovanih čitalaca.

Pres-kliping servis u okviru INDOK centra postoji od aprila 1998. godine. Od tada se mesečno u proseku prikuplja oko 200 novinskih isečaka koji se odnose na rad ženskih organizacija u Jugoslaviji, na feminizam kod nas i u svetu, na ženske organizacije uopšte, sex trafficking i prostituciju, seksizam na poslu, zakonodavstvo, porodicu, brak, natalitet, i ostale teme vezane za žene. Od 2001, novinski članci se skeniraju i unose u kompjuterizovanu bazu podataka, prema normama određenim u regionalnoj mreži Info-centara čiji je AŽIN deo.

Arhiva dokumenata o ženskom pokretu sakuplja i obradjuje pisane i štampane materijale vezane za aktivnosti žena i ženskih grupa u Jugoslaviji i u svetu, a kao poseban segment čuva se zbirka tekstova i dokumenata koje je INDOK-u predala Neda Božinović.

Videoteka: Kolekciju čine video zapisi – radovi umetnica sa video radionica, polaznica kursa video kamere, dokumentarni video zapisi o događajima vezanim za aktivnosti AŽIN-a, filmovi i dokumentarni snimci sa satelitskog i domaćeg TV programa kao i radovi dobijeni od drugih ženskih grupa.

Izdavaštvo: Glavna aktivnost INDOK-a u ovoj oblasti jeste izdavanje dva biltena – "Novosti sa ženske scene" (sada združen u

jedinstveni newsletter sa *Ženama na delu*) i "Presarijuma". Bilteni se izdaju dvomesečno i distribuiraju ženskim grupama u Jugoslaviji i ženskim informativnim centrima iz ex-Jugoslavije. "Novosti sa ženske scene" slate su preko elektronske pošte i u štampanoj formi, običnom poštom, a svi brojevi ovog biltena (verzije na srpskom i skraćena, na engleskom jeziku) nalaze se i na veb sajtu AŽIN-a.

Bilten "Presarijum" objavljuje isečke iz novina koji se odnose na različite "ženske teme". Od broja šest naovamo, "Presarijum" se u celini štampa iz Indokove elektronske pres-kliping baze.

Pored izdavanja biltena, INDOK je od osnivanja učestvovao u objavljivanju knjiga. Prve dve publikacije, objavljene su dok je INDOK bio sastavni deo Centra za ženske studije, dok su ostale objavljene u okviru AŽIN-a.

Ženska politička perspektiva: 77 apela, zahteva, protesta, informacija, parola Beogradskog ženskog lobija, prir. Nadežda Cetković, Beograd, 1998, Beogradski ženski lobi: Ženske studije i komunikacija – INDOK centar, 213 str. (Serija "Dokumenti"), i *Ka vidljivoj ženskoj istoriji: Ženski pokret u Beogradu 90-ih*, prir. Marina Blagojević, Beograd, 1998, Centar za ženske studije, istraživanja i komunikaciju, 380 str.

Pravi hit medju Indokovim izdanjima predstavlja zbornik *Mapiranje mizoginije u Srbiji: diskursi i prakse*, priredila Marina Blagojević; koje sada ima i drugo izdanje.

Specifično izdanje predstavlja i knjiga *O radjanju* (izbor i prevod Biljana Dojčinović-Nešić, redaktura dr Marija Ružanović), koju čine prevodi pojedinih segmenata enciklopedije o radjanju i koja na nov, feministički način govori o trudnoći, porodjaju, kontracepciji i roditeljstvu. Knjiga sadrži i mali rečnik pojmova kao i bibliografiju srodnih tekstova na srpskom jeziku.

Zbornik *Trgovina ženama*, koji su uredile članice inicijative Astra, sadrži tekstove o prostituciji i seksualnoj trgovini ljudima.

U pripremi je zbornik o zaštiti dece bez roditeljskog staranja, kao i nastavak "mizoginije".

Istraživački tim

Istraživanja su bila segment Indoka od početka 2001. do sredine 2002. godine. U 2001. godini inicirani su i realizovani projekti "Ma-pa moćnih žena" (M. Pajvančić), "Žene i tržište rada" (B. Bujišić) kao i saradnja na nastavku "Mizoginije". Inicirani su i projekti "Zaštita dece bez roditeljskog staranja", "Razvoj SR Jugoslavije sa gender stanovišta – konstruisanje HDI i GDI indeksa" i "Žensko zadrugarstvo".

Vebsajt

AŽIN-ov vebsajt lansiran je 1999. a od 2001. nalazi se na adresi www.awin.org.yu.

Kontakt: Biljana Dojčinović-Nešić
Dragica Vukadinović
Bojana Vasiljević

INDOK – ŽENSKI POKRET

Biblioteka
Arhiva dokumenata o ženskom pokretu
Bibliografska baza podataka
Pres-kliping
Izdavaštvo
Videoteka
Web site

EDUKACIJA

jezici
engleski
nemački
italijanski
kompjuteri
Basic – Word
Advanced – Excell

MREŽA
posete grupa iz mreže

kružne posete
seminari
kampanje
istraživanja
radionice

ŽENSKI EKONOMSKI PROGRAM

Prikazi knjiga
Istraživanja
Pesničke radionice
Kampanje
Psihodrama
Feministička edicija

INICIJATIVE

Ekološka inicijativa
Inicijativa za ekonomsku demokratiju
ProFemina
Ženski lobi

Kampanje Ženske mreže

1. ASTRA – Anti sex trafficking akcija
2. ZaMisli drugačije – Manifestacija 8. mart
3. RavnoPravno – kampanja za jednako učešće žena na mestima odlučivanja

U toku...

4. Za Nas – ZaDruge – kampanja afirmacije zadružnog udruživanja kao najpovoljnijeg za žene
5. Ekonomski ravnopravne – kampanja u saradnji sa grupama "Glas Razlike" i "Vojvodjanka"

ŽENE NA DELU...

ZAŠTO?

Grupa za ekonomsko osnaživanje žena "Žene na delu" počela je sa radom u Beogradu u jesen 1996. dok su se zahuktavali studentski i građanski protesti u Srbiji. Ova lokalna organizacija je nastala sa ciljem da podrži i osnaži ženske ekonomske inicijative i promoviše ženski rad, kako plaćeni tako i neplaćeni. Mnogi su razlozi zbog kojih se treba baviti ekonomskim osnaživanjem žena. Podaci SOS telefona za žene i decu žrtve nasilja, govore da žene ostaju u situaciji porodičnog nasilja prvenstveno zbog ekonomske zavisnosti u odnosu na supruga, partnera, užu ili širu porodicu. Loša ekonomska pozicija je takođe uticala na to da su žene najčešće žrtve trgovine ljudima. Svi mi živimo u siromaštvu, ali po statističkim podacima žene čine najsiromašniji deo populacije. One nemaju imovinu, zbog običajnog prava i patrijarhata koji i dalje vlada, te su onemogućene da ravnopravno učestvuju u preduzetništvu, jer imovina predstavlja početni kapital. Lakše gube posao, a teže ga dobijaju, jer postoji mogućnost da zatrudne, uzmu bolovanje zbog bolesti dece, previše su stare, ili previše mlade, ne izgledaju odgovarajuće, često su prekvalifikovane a gotovo uvek manje plaćene. Obavljaju uglavnom socijalno degradirane profesije, iako je veći broj žena koje su završile fakultete i imaju magistarske i doktorske diplome. Žene obavljaju u proseku dve trećine neplaćenog rada.

Naš zaključak je da je ekonomska pozicija žena jedan od gorućih problema u našoj, ali nažalost, i svim ostalim sredinama. Tužna je činjenica da se to ne percipira kao problem, posebno ne u post-socijalističkom društvu kakvo je naše, gde su žene deklarativno decenijama imale "jednaka" prava. U našoj situaciji, dodatni teret je i drastičan pad životnog standarda uopšte i naglo osiromašenje čitavog stanovništva, te će mnogi zastupati tezu da će se rešenjem ekonomskih problema generalno, rešiti i problemi žena. Bilo bi lepo da je tako, ali iskustvo pokazuje da nije. Žene se suočavaju sa sličnim problemima i u najrazvijenijim zemljama i danas.

KAKO?

Kada postavite sebi za cilj da se bavite ekonomskim položajem žena, naravno da ne možete očekivati promene preko noći,

posebno kada ste svesni kompleksnosti problema. Ali malim koracima možete neke od tih problema pokušati da rešite, neke da predupredite, neke premostite. Oni se ogledaju i u tome da onda kad možemo da biramo – zaposlimo ženu, kupujemo u radnji čija je vlasnica žena, platimo usluge ženama, pomognemo ženama informacijama i sopstvenim iskustvom. Zastupamo politiku afirmativne akcije. Način koji smo mi izabrale kao "Žene na delu" je da pokušamo da osnažimo žene da stvari preuzmu u svoje ruke, da pomognemo jedna drugoj u sferi ekonomije. Do velikih koraka, kao što su promene zakona, stižemo jedino kada shvatimo koje probleme delimo i na koji način želimo da ih rešimo, a pritom ne dozvolimo da zaobiđu naša rešenja ili nam nametnu neka druga. Za sve to je potrebna kritična masa žena koje znaju da rešenja postoje i žele da rade na tome. "Žene na delu" rade na stvaranju te kritične mase, naravno ne same, već uz pomoć ostalih ženskih organizacija i grupa, i svih ostalih kojima je stalo do društva ravnopravnih.

ADRESAR I NEWSLETTER

Prvi mali korak koji smo mi napravile je bio izdavanje adresara "Žene na delu" koji je sadržao imena dvesta žena, njihove kontakte, zanimanja kojima se bave, kao i ostale veštine koje poseduju. Broj navedenih profesija i veština je bio 70. Cilj ovog adresara bio je da olakša ženama pronalaženje posla, (po našoj evidenciji negde oko 40 ih je dobilo ponude za posao) ali i da promoviše ženski rad i umeća. Usled raznih tehničkih problema u izvođenju ovakvog poduhvata rešile smo da, umesto adresara koji bi izlazio jednom ili dvaput godišnje, napravimo časopis koji će pružati informacije o preduzetništvu, radu ostalih ženskih organizacija, ali i oglašavati ženske ekonomske inicijative i na taj način podstaći formiranje ženskih ekonomskih mreža.

Pilot broj našeg oglasnika sadržao je jedan oglas, danas ih je oko 220. Svaki nov poziv koji znači još jedan oglas i još jednu ženu koja želi da se priključi našoj kritičnoj masi ohrabruje nas da nastavimo dalje. Oglasnik takođe ima više namena. Najočiglednija je oglašavanje ženskog preduzetništva, manje vidljive su promocija rada žena ne samo u preduzetništvu, već i u aktivizmu, politici, nauci i umetnosti; promovisanje odgovornijeg odnosa žena

prema sopstvenom zdravlju; razmena informacija i iskustva; promovisanje principa ženske solidarnosti u svim sferama. Newsletter je i sam po sebi model koji mogu da iskoriste žene u ostalim sredinama da lakše razmenjuju informacije, više saznaju jedna o drugoj i počnu međusobno da saraduju. Tiraž našeg časopisa danas je 8000 primeraka, a publiku ne čine samo aktivistkinje, već veliki korpus žena koje na ovaj način dobijaju informacije koje se često zaobilaze u medijima.

”MAJSTORKA“ KURSEVI

Možda najpoznatiji projekat "Žena na delu" su "Majstorka" kursevi. Počele smo polovinom '98 programom obuke žena za obavljanje sitnih kućnih, vodoinstalaterskih i električarskih popravki, da bi se kursevi do danas proširili na automehaničarski i stolarski. Osnovna ideja ovih kurseva je bila da privučemo žene tradicionalno muškim zanatima (električarski, vodoinstalaterski, stolarski, automehaničarski itd), jer su dobro plaćeni, imaju fleksibilno radno vreme i neophodni su, ali i da razbijemo famu da žene nisu u stanju da obavljaju takvu vrstu poslova. Do sada je 200 žena različitih starosnih i profesionalnih struktura prošlo ove kurseve i njihova iskustva su različita. Neke su po prvi put držale šrafciğer u rukama, dok su druge shvatile da mnoge stvari iz našeg programa već same obavljaju po kući, ali im je bilo potrebno samopouzdanje i dodatno znanje. Ono što postižemo ovim kursevima jeste da žene uče, razbijaju strah od alata i kvarova, ali i štede novac tako što same obavljaju popravke u svojoj kući, dovoljno znaju da bi dijagnostifikovale teže kvarove i samim tim nisu podložne manipulaciji neprofesionalnih serviseri. Podržavajući ih da uđu u zanatske profesije koje se uglavnom smatraju muškim, želimo da proširimo dijapazon ekonomskih mogućnosti za žene.

RADIONICA

Prirodan sled događaja je bio da kad već radimo na tome da žene uđu u zanate omogućimo i prostor u kome bi mogle da se njima bave. Tako je nastala naša stolarska radionica koja zapošljava tri žene koje proizvode kancelarijsku galanteriju od prirodnih materijala. Sve one su polaznice našeg kursa za rad u drvetu i već više od godinu dana uspešno rade. Otvaranjem ove radionice shvatile smo da "Žene na delu" ne samo da nude podršku ženskim

ekonomskim inicijativama, već i same postaju ekonomski model. To nosi sa sobom još jednu odgovornost. Jedno je ponuditi ženama posao, ali je podjednako važno omogućiti uslove za rad koji će im olakšati ostale svakodnevne obaveze. Zadatak u stvari nije samo postati ekonomski model, već socijalno odgovoran ekonomski model. To je nešto na čemu konstantno radimo i pritom sve zajedno učimo u hodu. Radionica je i prostor u kome se obavljaju kursevi.

DISTRIBUCIJA

Naravno, da bi sve ove informacije stigle do žena, jedan od koraka je bio i napraviti odgovarajuću distributivnu mrežu koja će omogućiti konstantan protok istih. Način koji smo mi izabrale je formiranje poštanske liste koju koristimo za distribuciju newslettera, ali i materijala ostalih ženskih organizacija. Lista trenutno sadrži oko 4500 adresa žena koje se oglašavaju, ženskih grupa, raznih domaćih i međunarodnih nevladinih organizacija, biblioteka, institucija, ali najveći deo liste čine adrese individualnih žena koje su iz različitih razloga zainteresovane za dobijanje oglasnika.

Poseban segment distribucije čini distribucija izdanja nezavisne izdavačke kuće FEMINISTIČKA 94. "Feministička 94" objavljuje knjige savremenih spisateljica koje promovišu politiku mira i različitosti. Mnoga od ovih izdanja su po prvi put objavljena na srpskom jeziku i po prvi put se pojavljuju na našem tržištu.

GalaKtiKa SVEMIRSKA KRSTARICA

Zajednička inicijativa "Feminističke 94" i "Žena na delu" je pokretanje štamparija koja se zove GalaKtiKa – svemirska krstarica. Ova štamparija je naša zajednička investicija za budućnost, kojom želimo da u potpunosti preuzmемо kontrolu nad procesom proizvodnje, od dizajna i pripreme do štampanja finalnog proizvoda, a ujedno da promovišemo i štamparski zanat kao mogućnost za žene. Drugi nivo našeg očekivanja od štamparije je obezbeđivanje ekonomske budućnosti za obe naše organizacije. Očekujemo da štamparija postane socijalno odgovoran biznis.

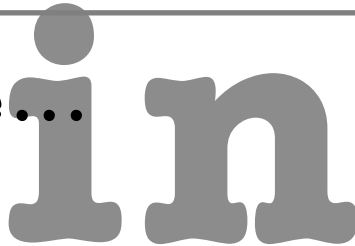

I JOŠ PONEŠTO

Do sada smo vam predstavile samo deo aktivnosti "Žena na delu", a još je mnogo onih koje obavljamo u saradnji sa ostalim ženskim organizacijama u okviru Ženske mreže. Odavno smo shvatile da udružene možemo mnogo više i trudimo se da što više žena uključimo u svoje aktivnosti. I ovaj broj newsletter-a je nastao zajedničkim snagama aktivistkinja AŽIN-a i Žena na delu.

Svaka od nas u okviru "Žena na delu" ima svoje polje interesovanja i bavi se i aktivnostima vezanim za to. Neke se bave umetničkim projektima, neke umrežavanjem, neke knjigovodstvom, neke novim tehnologijama ali se svaka trudi da svoje iskustvo podeli sa ostalima. Poverenje, podrška i poštovanje međusobnih različitosti su osnov našeg rada. Tokom procesa pravimo i greške, ali se trudimo da ih budemo svesne i da ih ispravljamo u budućem radu. Ono što nikada ne zaboravljamo je naša borba za ravnopravan položaj žena u društvu.

inicijative...

EKONOMSKI RAVNOPRAVNE

"Zato država mora da donese zakone i preuzme odgovornost da i žene budu ekonomski ravnopravne!"

Odgovornost za ostvarivanje ravnopravnosti polova u procesu transformacije tržišta na sebe su već preuzele nevladine organizacije i ženske sindikalne organizacije, a stručnjakinje iz oblasti prava, ekonomije i socijalne politike su u komunikaciji sa nadležnim ministarstvima svojim komentarima uticale na uvođenje principa jednakih mogućnosti u radno zakonodavstvo. U trenutku kada se počelo sa sprovođenjem Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom, i kada se očekuje donošenje zakona o zapošljavanju, o zaštiti na radu, o penzijskom i invalidskom osiguranju, vreme je da se kroz zajednički rad i institucije države uključe i preuzmu svoj deo odgovornosti u obezbeđivanju jednakih mogućnosti i šansi za svoje građanke i građane u sferi ekonomske i socijalne politike.

Kampanja "Ekonomski ravnopravne", koju nose ženske nevladine organizacije Glas razlike, Asocijacija za žensku inicijativu, Žene na delu iz Beograda i Vojvođanka – regionalna ženska inicijativa iz Novog Sada, počela je sa realizacijom u 13 gradova u Srbiji 9. septembra 2002. godine. Početak kampanje obeležile su tri pres konferencije u Nišu, Novom Sadu i Beogradu kojima je počela i medijska promocija sadržaja vezanih za neplaćeni rad i nejednake zarade žena kao i imovinu koju one (ne)poseduju.

Za početak kampanje se takođe planira Konferencija za obezbeđivanje podrške u republičkom i pokrajinskom parlamentu, gde će učestvovati i predstavnici i predstavnice relevantnih ministarstava, kao i predstavnici centara za socijalni rad i Repu-

bličkog zavoda za zapošljavanje. Ne samo da je bitno uspostavljanje komunikacije sa ovim institucijama, razmena iskustava i primera zemalja u regionu i EU, već ono što bogati ovu komunikaciju jeste i razmatranje preporuka koje su nastale kao produkt zajedničkog rada timova pravnicā i ekonomistkinja iz svih većih gradova Srbije.

Alternativna politika koja se gradi na saznanjima da je polna diskriminacija preskupa, a politički neprihvatljiva, u demokratskim društvima vodi stvaranju standarda koji se odnose na jednake mogućnosti polova. Zakoni kojima se određuju uslovi pod kojima će se realizovati ekonomska reforma i koji oblikuju ambijent nove socijalne politike, i uvode u proces tranzicije, treba da uzimaju u obzir činjenicu da su startne pozicije muškaraca i žena bitno drugačije. Zanemarujući lošiji status žena, zakonodavac bi mogao da produbi nepravdu i nejednakost koju žene trpe i prilikom nepovoljnih uslova zapošljavanja, kada se kao uslov postavlja rođenje dece, ili prilikom otpuštanja, kada se smatra da muškarci kao glavni donosioci prihoda treba da zadrže posao, ili pak kada se prilikom masovnih otpuštanja grana industrije u kojima su žene zaposlene one potpuno obespravljaju i ostavljaju bez alternativnih mogućnosti zapošljavanja ili prekvalifikacije.

U uslovima velike ekonomske krize i političke nestabilnosti, balans između principa efikasnosti i profitabilnosti, sa jedne i socijalne podrške i zaštite obespravljenih grupa, sa druge strane, još nije prepoznat kao ključ uspeha kako ekonomske, tako i ukupne reforme u Srbiji. Upravo zbog toga zakonodavac u ovoj oblasti ima veliku odgovornost.

Sve veće medijske kuće kao i lokalne radio i televizijske stanice će emitovati džinglove i spotove, u kojima će biti objavljeni podaci o učešću ženskog rada u navedenim kategorijama (2/3 neplaćenog rada, 70% minimalnih zarada, 20% imovine) i ujedno predstavljeno trenutno stanje ženskih prava u sferi ekonomije kao što to govori i tekst džingla: za iste poslove plaćene su manje, a duže čekaju na posao, i lakše ga gube, i nemaju pristupa dobro plaćenim profesijama, ... i pošto nemaju kuće, stanove, zemlju,

ušteđevinu, ne mogu osnivati privatna preduzeća i zadruge, pod jednakim uslovima kao muškarci.

Rad stručnjakinja koje će svoje radove objaviti u zborniku "Ekonomski ravnopravne" u okviru same kampanje, bio je polazna tačka i svo to sakupljeno istraživačko i aktivističko iskustvo su predstavljali snažnu argumentaciju za započinjanje rada na promociji principa ravnopravnosti polova kroz dalje kontakte sa stručnjakinjama iz gradova Srbije i time njihovom direktnom uključivanju u realizaciju kampanje u lokalnim sredinama. Dakle, ova kampanja nije isključivo medijska kampanja za izgradnju novih društvenih vrednosti i principa, već i kampanja usmerena kako na širu populaciju tako i na donosiocce odluka i na organizacije međunarodne zajednice koje su obezbedile finansijsku i stručnu podršku u lobiranju novih zakonskih rešenja. Na prvom mestu to su Radna grupa za ravnopravnost polova Pakta za stabilnost jugoistočne Evrope, OSCE Misija u SRJ i STAR Network. Time su pored promotivnih materijala predviđene i brojne akcije, tribine, okrugli stolovi i predavanja u gradovima Srbije i Vojvodine koji će pokrenuti proces pregovaranja sa institucijama države od lokalnog do republičkog nivoa.

Tako će se različiti segmenti sve vreme preplitati u toku 8 meseci ukupne realizacije kampanje: mediji će promovisati rad stručnjakinja i biti podrška svim aktivnostima pregovaranja sa predstavnicima državnih institucija i predstavnicima poslodavaca, kao što će stručnjakinje biti sve vreme prisutne u davanju podrške i izgradnji argumentacije koju će opet mediji prerađivati i koristiti za stvaranje drugačije društvene klime kada se radi o ravnopravnosti polova u socijalnoj i ekonomskoj sferi.

Preko 20 nevladinih organizacija će raditi na aktivnostima u kampanji i direktno sarađivati sa predstavnicama i predstavnicima medija u više od 13 gradova Srbije i na taj način doprineti većoj vidljivosti i važnosti teme rodne ravnopravnosti uopšte.

Za medijski tim kampanje,
Aleksandra Petrović Graonić, Glas razlike

Za Nas, ZaDruge!

U okviru projekta "Ženske kooperative: izbor i šanse", Asocijacije za žensku inicijativu iz Beograda, održan je niz tribina pod nazivom "Za Nas, ZaDruge!" u gradovima Srbije.

Od kraja jula do kraja avgusta, o mogućnostima koje nude zadruge govorile su na tribinama u Kruševcu, Kragujevcu, Užicu, Novom Sadu i Nišu – Ana Baralić, Sonja Drljević i dr Zorka Zakić, profesorka Ekonomskog fakulteta.

Projekat, koji se realizuje zahvaljujući finansijskoj podršci STAR-a, izazvao je veliko interesovanje publike i medija, jer pokazuje da su zadruge (kooperative) alternativan i za žene posebno pogodan način udruživanja i poslovanja, koji pri tome ima i vrlo dugu tradiciju.

Šta je to kooperativa (zadruga)?

Kooperativa je poslovna ili uslužna organizacija koju zajednički poseduju i kontrolišu njene članice i članovi. Njeno povezivanje je autonomno i dobrovoljno. Ljudi se udružuju u kooperative da ostvare svoje ekonomske, socijalne i kulturne potrebe.

Samopomoć, samoodgovornost, jednakost, ravnopravnost i solidarnost – to je kooperativa! Otvorenost, poštenje, društvena odgovornost i briga za ostale – to su ideje kooperative!

Koji su principi kooperativnog udruživanja?

Dobrovoljno i otvoreno članstvo. Kooperative su organizacije otvorene za sve koje/i su spremne/i da koriste usluge kooperative i prihvate odgovornost u njoj.

Demokratska kontrola. Kooperative su demokratske organizacije. Članstvo aktivno učestvuje u formulisanju politike, donošenju odluka i kontroli.

Ekonomsko učešće članova/ica. Članovi i članice ravnopravno doprinose kapitalu svoje kooperative i demokratski odlučuju na koji način i u koje svrhe će se koristiti.

Autonomija. Kooperative su nezavisne organizacije. Članstvo kontroliše sve pregovore i sporazume sa drugim organizacijama ili vladom.

Edukacija. Kooperative obezbeđuju usavršavanje i trening za svoje članice/ove, zaposlene i izabrane predstavnice/ke jer to doprinosi njihovom razvoju.

Saradnja. Kooperative medjusobno saradjuju na lokalnom, nacionalnom, regionalnom i internacionalnom nivou.

Briga za zajednicu. Članice/ovi kooperativa rade na stalnom i planskom razvoju svoje zajednice.

Da li znate?

Kooperative se mogu osnovati u svim oblastima ekonomije osim u vojnoj industriji. Dakle, mogu biti proizvodne, štedno-kreditne, uslužne – prevodilačke, frizerske, knjigovodstvene itd. Kooperativni sektor zauzima značajno mesto u privredama svih industrijski razvijenih zemalja.

Zašto kooperative?

Privatizacija društvene i državne svojine stvara veliki broj nezaposlenih, radnika i radnica različitih profesija i kvalifikacija, koji će se kao ekonomski i tehnološki viškovi naći na tržištu rada. Iskustva pokazuju da najveći teret tranzicije po pravilu podnose žene, kao one koje prve bivaju otpuštene i kasnije najteže nalaze posao. Pored toga, položaj žena znatno otežava činjenica da najveći broj ne raspolaže nikakvom imovinom, te tako ne ispunjavaju uslove koje postavljaju banke pri kreditiranju preduzetništva. Programi prilagodjavanja i prestrukturiranja treba da razmotre osnivanje zadruga kao jednu od značajnih mogućnosti otvaranja novih radnih mesta.

Zašto su kooperative pogodne za žene?

Zato što je kooperativa ekonomski model koji se dinamično prilagodjava novim uslovima, sada i ovde, a to je ženama u ovom trenutku neophodno.

Zato što u kooperativama osim novca i imovine važnu ulogu igraju i znanja, veštine i umeće, a to je ono što žene mogu da ponude. Zato što je ravnopravno učešće žena u kooperativama korak dalje u demokratskom napretku društva.

Biramo kooperativu jer je to najpovoljniji izbor za nas!

Novosadski Dokumentaciono-Informativni centar (Dlcens)

jestе projekat Źenskih studija i istraŹivanja (ŹSI) "Mileva Marić Ajnštajn" u Novom Sadu od januara 2001. godine.

Od samog početka rada Źenskih studija februara 1997, sakupljani su razliĉiti dokumentacioni materijali vezani za aktivnosti kako Źenskih studija, tako i ostalih Źenskih grupa, pokreta i organizacija iz cele Vojvodine. Sistematski formiran dokumentacioni materijal ĉine: tekstoteka (pres-kliping, plakati, flajeri, saopštenja sa skupova, programi Źenskih grupa, političkih partija i dr.), biblioteka, fototeka, audioteka i videoteka.

Dlcens je servis dokumentacionog materijala za Źenske grupe, vladine, medijske, nevladine i druge organizacije u regionu Vojvodine.

Cilj projekta je oĉuvanje znanja o istoriji Źena i Źenskog pokreta u Vojvodini, sistemski rad na osveščivanju javnosti o Źenama i pruŹanje podrške svakoj vrsti nastojanja koja će afirmisati Źene i njihova postignuća i omogućiti im veću vidljivost i vrednovanje u društvu.

Tako je nastao i Dlcens-ov sajt: <http://solair.eunet.yu/dicens/>, na kome možete videti sve o našim aktivnostima, a posebno preporuĉujemo da pogledate našu biblioteku!

Biblioteka je sastavni deo obrazovnog i istraŹivaĉkog dela u Źenskim studijama i istraŹivanja u Novom Sadu. Osnovana je sa jasnim ciljem: formirati specijalizovanu biblioteku za Źenska pitanja, i to na srpskom, engleskom, nemaĉkom, romskom jeziku.

Klasifikovane, mogu se izdvojiti sledeće tematske oblasti: feministička teologija, feministička beletristika (domaća i strana u prevodu), ljudska i Źenska prava, feministička psihologija, materinstvo, klasiĉni feministički tekstovi, zdravstvena zaštita Źena, Źene u biznisu...Ovako tematizovana, ovo je jedina strukovna i profilisana biblioteka u Pokrajni (sa 1040 naslova) koju je moguće pregledati na Dlcens-ovom sajtu!

Informacije:

svakog radnog dana od 8 do 20 ĉasova.

Tel. 021/ 614-697

e-mail: dicens@eunet.yu

KAZNA ZA NEPRIMERENU RADOZNALOST

Narodna bajka "Nemušti jezik" nalazi se u čitanci za osmi razred. To je priča o čobaninu koji je na poklon dobio sposobnost da razume životinje, ali koji ne sme da oda tajnu. Pošto njegova *trudna žena* nastoji da sazna razlog njegovog osmeha, on je kažnjava batinama zbog "neprimerene radoznalosti".

U Zbirci zadataka iz srpskog jezika za ovogodišnji kvalifikacioni ispit za upis u srednju školu, koju je izdalo Ministarstvo prosvete, nalaze se i pitanja vezana za ovu bajku:

369. koje glasi: "Čobaninova žena u narodnoj bajci 'Nemušti jezik' zaslužila je da bude kažnjena:

1. zbog svoje neprimerene radoznalosti i bezobzirnosti – *tačan odgovor*".

368. koje glasi: "Čitalac bi pozeleo da ima moć glavnog junaka kako bi mogao da:

1. u svakoj prilici pravilno postupi i tako uvek bude u službi pravde i dobra – *tačan odgovor*."

Tako je u testovnim zadacima *nasilje nad ženama* proglašeno pravilnim postupanjem, a takvo ponašanje muškarca pravedno i dobro.

I drugi primeri zadataka u ovoj zbirci promovišu bespogovornu poslušnost žena muškarcima, kao ideal skladnih porodičnih odnosa. Brojni su i primeri zadataka u kojima su izražene druge vrste netolerancija i neprijateljstava u odnosu na druge narode i vere.

Smatramo da je *država* koja proklamuje jednakost i svojim najvišim pravnim aktima zabranjuje diskriminaciju po polu, kao i ostale diskriminacije i koja se obavezala da će poštovati međunarodne ugovore i standarde, *odgovorna* da institucije njenog sistema promovišu vrednosti za koje se zalaže.

Škola je važan činilac socijalizacije mladih, a znanja i iskustva stečena u školi postaće okvir za njihove buduće stavove, osećanja i ponašanja.

*Ako želimo demokratsko društvo, tolerantno na različitosti, društvo u kojem ima mesta za sve, onda institucije tog društva moraju *promovisati ravnopravnost i najviše standarde poštovanja ljudskih prava.**

Zbog toga najoštrije protestujemo zbog sadržaja školskih udžbenika i primera testovnih zadataka koji odražavaju stereotipne stavove o ženama i muškarcima, podržavaju predrasude i diskriminacije.

Zahtevamo od odgovornih u Ministarstvu prosvete:

- da se na predviđenim kvalifikacionim ispitima iz srpskog jezika ne pojave pitanja koja favorizuju kao tačne odgovore diskriminišuće stavove prema ženama, drugim narodima i verama,

- da se kroz školske programe, udžbenike i stavove nastavnika promovišu samopoštovanje, međusobno poštovanje i saradnja među polovima,

- da se u polju obrazovanja izmene stavovi o poželjnom ponašanju muškaraca i žena, ukinu predrasude, inferiornosti i stereotipne podele polnih uloga,

- da se organizuju posebni programi, ili da se u postojeće programe građanskog vaspitanja uključe posebni sadržaji o polnoj/rodnoj ravnopravnosti,

- da se promovišu nenasilna komunikacija i ponašanje u programima, udžbenicima i obrazovnim institucijama.

Potpisnice ove peticije su mnogobrojne ženske organizacije.

ŽENSKI MEDIJSKI CENTAR **informiši se, poveži se i umešaj se**

Cilj nastanka ženskog medijskog centra je stvaranje javnog medijskog prostora za žene, odnosno medijska promocija ženskih inicijativa i povećanje vidljivosti života žena u medijima.

Smatramo da je važno da vodimo medijske kampanje, da bi i na taj način uticale na javno mnjenje i da bismo u javnosti podsticale diskusije na teme od bitnog ili sporednog značaja za žene.

Među aktivnostima centra biće i promocija i marketing za ženske projekte, jer želimo da na nama prihvatljiv način oglašavamo ženske programe, aktivnosti i inicijative koje su nevidljive a vredne pažnje. Podstićemo žene da se medijski osnaže, da u medijima pronadju partnere za svoje aktivnosti i povežu se sa lokalnim i internacionalnim srodnim grupama i inicijativama.

Bitan segment našeg rada će biti i standardi i norme javnog oglašavanja gde se žensko telo nedopustivo koristi u seksističkom, nekrofilnom, pokroviteljskom, voajerističkom i raznim drugim ponižavajućim kontekstima. Da li ste primetile oglas "Pregazi me nežno", uz ženu koja se mazno svlači... Da se to negde drugde desilo, najmanje šta bismo mogle uraditi je da izdejstvujemo ogromnu kaznu, ili bi mogle da tražimo da se na istom mestu kodira reklama za gume sa drugom porukom.

Posla ima mnogo, javni prostor jeste mesto gde možemo izaći izvan granica stereotipa, unificiranosti, predrasuda, epskog patrijarhalnog diskursa sa komšijskom kravom i tolerancijom. Mi možemo ponuditi novu praksu razmene informacija, uz poštovanje naših ženskih ljudskih prava, kao i nove komunikacijske obrasce koji će voditi slaganju i razumevanju i prevazilaženju slike i prilike konzervativnih, ponižavajućih i stigmatizirajućih odnosa medju polovima. Mi ćemo podsticati i rapport talk – zavisani, intiman i kooperativan i report talk – nezavisani, izveštavajući i informišući govor.

Zašto bi neko govorio u naše ime i zastupao nas, kad mi to možemo same.

Ljiljana Gaković

fo u fokusu...

Beograd – Glas razlike

NEJEDNAKE U TRŽIŠNOJ UTAKMICI

"Grupa za promociju ženskih političkih prava – Glas razlike" predstavila je početkom jula preliminarne rezultate istraživanja o uslovima pod kojima žene u Srbiji stupaju na tržište rada.

Istraživanje je sprovedeno u periodu od marta do aprila 2002. godine na uzorku od 1.200 ispitanica u šest gradova u Srbiji – Beogradu, Novom Sadu, Subotici, Nišu, Kragujevcu i Novom Pazaru. Projekat je realizovan u saradnji sa istraživačima Centra za proučavanje alternativa i Institutom G17, a finansijski ga je podržala holandska organizacija "Paks kristi" (Pax Christi).

Cilj istraživanja jeste dokumentovanje različitih statusnih pozicija žena i muškaraca u "tržišnoj utakmici", identifikovanje osnovnih problema sa kojima se žene suočavaju kao i nalaženje strategija za primenu rodno osetljive ekonomske i socijalne politike kod nas.

Žena iz uzorka je prosečno – izmedju 41 i 50 godina starosti, srednjoškolskog obrazovanja, u desetogodišnjem braku sa dvoje dece. Stan, kuća, automobil u vlasništvu su supruga. Zaposlena je u društvenom/državnom sektoru, gde joj je nadređeni (u 60% slučajeva) muškarac. Prima prosečnu platu od 7.500 – 10.500 dinara i nema mogućnost dodatne zarade (77% ispitanica). Najvažnije u vezi sa poslom za nju je činjenica da ima "svoj dinar". Na poslu radi osam sati, a u kući prosečno još četiri sata dnevno (vikendom u proseku po šest sati). Obavlja pretežno sve kućne poslove; takođe, ona je ta koja ide na bolovanje kada se dete razboli (71% ispitanica). Po mišljenju 47% ispitanica, političari nikada ne poklanjaju pažnju problemima žena.

Poređenje podataka o ženama iz uzorka sa podacima koji se odnose na njihove muževe pokazuje lošiji status žena. Iako su u 45% slučajeva istog obrazovanja kao i njihovi supruzi, žene prevladaju u kategorijama "domaćica", "nekvalifikovani", "polukvalifikovani" ili "službenik".

U odnosu na supruga više je žena nezaposleno ili zaposleno na određeno vreme. Takođe, četiri puta više muškaraca (13%) nego žena (3%) poseduje sopstvenu firmu. Svaka peta žena kao razlog nezaposlenosti navodi rođenje deteta, a svakoj desetoj suprug ne dozvoljava da bude u radnom odnosu. Kada je reč o zaradi, žene prevladaju u kategorijama ispod proseka, dok su muškarci brojniji u kategorijama iznad prosečnih primanja (više od 10.500 dinara). U kategoriji prosečnih zarada njihov broj je jednak.

O raspodeli kućnih poslova žene u 53% slučajeva odlučuju same, dok o velikim investicijama odlučuju zajednički (64%). Muž treba da obezbedi sigurnost za svoju porodicu (tvrdi 76% ispitanica), dok se 72% njih slaže da je žena stub kuće. Ipak, 64% anketiranih je izjavilo da ne bi napustilo posao i kada bi suprug dovoljno zaradjivao za izdržavanje porodice.

Studija u celini pokazuje da viši nivo stručnosti žena znači i veći procenat zaposlenosti; da postoji visoka korelacija nivoa obrazovanja i nivoa zarade; da žene primaju niže plate, ali se i opredeljuju da rade u javnom sektoru, gde je zaposlenje sigurnije. Žene manje zarađuju van radnog mesta, u takozvanoj sivoj ekonomiji. Iznenaduje podatak da mali procenat žena iz uzorka uživa u svom poslu, dok nezaposlene žene ni ne traže posao.

Kao rezultat istraživanja "Konkurentnost žene na tržištu rada", krajem septembra će biti objavljena studija u kojoj će realizatorke ovog istraživanja ponuditi preporuke i konkretne mere vladi Srbije i nadležnim ministarstvima u cilju formiranja ambijenta jednaka prava i mogućnosti za sve.

K.J.

Dr Marina Blagojević

F21, Agencija za razvoj ženskih resursa

ROD I TRANZICIJA: TRANZICIJA RODA?

Ispitivanje roda u tranziciji suočeno je sa dve međusobno suprotstavljene činjenice. Prva je da, posle dekade tranzicije postaje sasvim jasno da ovaj proces ne sledi jednostavni evolutivni model. Početna naivna pretpostavka da će industrijalizovane zemlje komandne ekonomije, sa izvesnim zakašnjenjem "uhvatiti voz", i uspeti da se relativno bezbolno (bez većih socijalnih potresa) i relativno brzo prestrukturiraju, jednostavno se pokazala kao pogrešna (Heindrich, 1999). Početni optimizam zamenjen je realističnim uvidima zasnovanim na neprijatnim činjenicama. Osim toga, niti su početne tačke transformacije u različitim zemljama bile identične, niti je proces transformacije bio istovetan, niti su rezultati bili približni. Naprotiv, posle dekade "transformacije" postaje sasvim jasno da su razlike među zemljama na polu-periferiji, u centralnoj, istočnoj i jugoistočnoj Evropi¹ veće nego pre ulaska u tranziciju. Ovome svakako doprinosi i krajnje zbunjujući izbor kriterijuma za procenjivanje tog procesa i bazične netransparentnosti tih procena, od strane međunarodnih finansijskih tela. Uvođenje dimenzije kulturnih razlika i različitih tradicija², ovu opštu sliku samo usložnjava.

U krajnjoj liniji moglo bi se zaključiti da unutar same tranzicije ne postoji opšta, zadata, staza transformacije. S druge strane, međutim, postaje sve jasnije da proces globalizacije preuzima ulogu određujućeg okvira u kome se odvija tranzicija. U tom smislu, zemlje koje kasnije ulaze u taj proces, kao što je slučaj sa Srbijom, za koju se slobodno može reći da predstavlja primer "odložene tranzicije", pa čak i "obrnute tranzicije", imaju šansu da iskoriste iskustva drugih i da se ubrzano prilagode i integrišu u globalne procese, koji su i sami veoma dinamični. Ipak, ova integracija nije jednoznačna, i to je sasvim jasno. Ona predstavlja istovremeno i veoma različite gubitke i dobitke za različite delove stanovništva. Važno je, međutim, shvatiti da je i sam termin "globalizacije", isto toliko ideologizovan kao i termin "tranzicija", i da temeljnije naučno ispitivanje tog procesa, odnosno njegovih veoma različitih dimenzija, tek predstoji.

Druga činjenica vezana je za osnovne karakteristike rodni režima³ zemalja u tranziciji. Bez obzira na veoma različite putanje tranzicije, na njihovu različitu brzinu pa i kvalitet, na različite gubitke i dobitke, na različite kulturne tradicije i različit intenzitet i kvalitet restoracije te tradicije, sličnost rodni režima – dominira. Odnosno, sličnosti u rodni režimima, može se slobodno reći, su veće od razlika koje su izazvane i/ili produbljene procesom transformacije tih društava. To je verovatna posledica nekoliko relevantnih socioloških činjenica:

- U ovim društvima je pre socijalizma postojala agrarna tradicija koja je (izuzev u islamskom delu stanovništva – Albanci na Kosovu, npr.) angažovala žene bar koliko i muškarce. Ekstenzivna proizvodnja je zavisila od ženskih resursa, kao i od resursa mlađih i starijih članova domaćinstava. Rodne uloge žena i muškaraca su bile komplementarne, i postojao je visok stepen međuzavisnosti, na nivou poljoprivrednog domaćinstva. Unutar takve međuzavisnosti formirale su se i porodične i bračne, pa i rodne uloge.

- Porodica je u socijalizmu egzistirala u dubokoj raspolućenosti između ideologije jednakosti i evidentne nejednakosti u trošenju ljudskih resursa muškaraca i žena (pre svega putem neplaćenog domaćeg rada) u privatnom domenu. U periodu socijalizma funkcionalna međuzavisnost između žena i muškaraca, na nivou porodice, je nastavila da bude veoma visoka, takođe, pretežno zaviseći od ženskih resursa unutar porodice i muških izvan porodice.

- Ideologija jednakosti je bila opredmećena u postepenom brisanju razlika u obrazovanju između muškaraca i žena⁴, što verovatno predstavlja najznačajniji doprinos "emancipaciji žena" u socijalizmu, zajedno sa visokom zaposlenošću i različitim socijalnim beneficijama usmerenim ka ženama, pre svega majkama. Obrazovanje je ne samo evidentno pospešilo društvenu pokretljivost žena naviše, već je i na individualnom nivou imalo neprocenjiv transformacijski potencijal u artikulaciji subjektiviteta⁵ i generalnog poboljšanja položaja u porodici, ili izvan nje. Obrazovanje je, u suštini, snažno povećalo kolektivni, pa time i individualni pregovarački potencijal žena, unutar i izvan institucija.

- Tranzicija iako veoma različita u različitim društvima, ipak sadrži nekoliko bitnih zajedničkih imenitelja, kao što su: restrikcija državnih budžeta, smanjivanje sigurnosti zaposlenja, opšti drastični pad standarda za veliku većinu stanovnika, stihijski proces privatizacije koji stvara nove elite, dramatičnu eroziju položaja srednjih slojeva, i pogoršanje položaja sektora u kojima je zaposlenost žena bila izrazito visoka (javni sektor, pre svega obrazovanje i zdravstvo). Ove opšte karakteristike tranzicije, bez obzira na druge, specifičnije usmerene ka ženama, izuzetno su uticale na promenu rodni režima i to, opet, u vrlo sličnom pravcu.

- Procesi "globalizacije", a pre svega globalizacije kulture, doprinose približavanju vrednosnih sistema različitih kulturnih konteksta, odnosno dalje smanjuju razlike između rodni režima, naročito u mlađim generacijama. U izvesnom smislu, globalizacija kulture ne zavisi od realnih društvenih i ekonomskih konteksta, čime se nastavlja stanje svojevrsne "shizofrenije" započete u socijalizmu, odnosno, uspostavlja se stanje para-realnosti.

- I na mikro i na lokalnom (nacionalnom, regionalnom) i na globalnom nivou evidentno je stanje "implozije patrijarhata" (Blagojević, 1999), odnosno "kraja patrijarhata" (Castells, 1999). Radi se o prestrukturiranju rodni režima kao rezultatu više međusobno povezanih procesa: jačanja individualizacije, čime su obuhvaćene i žene, urušavanjem modela nuklearne porodice, pojačanom korišćenju ženskih resursa na nivou porodice u ekonomijama preživljavanja ili u siromašnim delovima populacije, pojačanom "backlashu" kao posledici pojačane konkurencije na tržištu koje funkcioniše u neoliberalnom ključu, i brisanju ili smanjivanju rodni razlika na nivou uloga, identiteta i performansa. Ovaj proces je veoma složen i višeznačan i često se radi o simultanim promenama u različitim pravcima. Rodni režimi su jedno od mesta ("sites") na kojima se u stvari odigrava globalizacija.

Na teorijskom nivou ovakvo stanje, s jedne strane visoka heterogenost početnih polaznih tačaka, kulturnih konteksta, te procesa i ishoda tranzicije, a s druge, visoka sličnost postojećih rodni režima i pravaca njihove dalje transformacije, može se razumeti relativno lako ukoliko se fokus stavi na nivo svakidašnjeg života. Na tom nivou se upravo omogućuje kontinuitet obrazaca, koje bih jednostavno podvela pod naziv "žrtvovanje žena". "Žrtvovanje

žena" svakako nije samo odlika društava u tranziciji, ili samo socijalističkih društava, ili samo agrarnih društava pre njihovog ulaska u socijalizam. Međutim, u ovim društvima "žrtovanje žena" je funkcionalno i ideološki koherentno, i odlučujuće je obeleženo iluzijom "približavanja" centru, koji je uvek neka vrsta "pokretne mete", neko nikad dostignuto stanje, stanje koje nikad u suštini i ne može da se dostigne, jer centar formira poluperiferiju ne prema svojoj slici, već prema svojim potrebama (M. Lazić, 1995). "Žrtovanje žena" je otud jedno "logično" stanje većitog prelaska, koje se ostvaruje intenzivnim trošenjem ženskih ljudskih resursa, s jedne strane, i visoko ideologizovanim "opravdanjem" tog trošenja, kao jedinim mogućim, uzvišenim, neophodnim, nezamenljivim i u krajnjoj liniji – privremenim, dok se ne ostvari neki bolji balans. Pojačana zavisnost od ženskih resursa proizvodi hroničnu nestabilnost patrijarhata, koja je pojačana i destabilizacijom maskuliniteta kao rezultata ratnih sukoba i/ili neo/kolonijalnih strategija. Upravo zbog te hronične nestabilnosti patrijarhata, kao strukturirane dominacije muškaraca, neophodna je snažna ideologizacija "žrtovanja žena". Ovaj model je, dakle, i funkcionalno i simbolički neophodan, upravo zbog realnog značaja koji žene imaju u ekonomiji preživljavanja. On je posledica stanja oskudice, ali oskudice koja ima svest o sebi kao o nedovoljnosti, manjku, istovremeno uz svest o poželjnosti i mogućnosti promene, odnosno koju obeležava trajna težnja ka centru, "žudnja za Zapadom". Ta oskudica na polu-periferiji je kvalitativno različita od oskudice na periferiji, jer ona ima svest o sebi, ona nije uronjena u "kulturu bede" (Oskar Luis).

Ali, veze između oskudice na polu-periferiji i na periferiji i nekih pozitivnih trendova u postizanju jednakosti, ni izdaleka nisu dovoljno ispitane. Drugim rečima, rodni režimi u centru u velikoj meri utiču na rodne režime na polu-periferiji, i obrnuto (na primer: seksualna eksploatacija i trgovina ženama ili "kupovina mladih"). Ove veze funkcionišu unutar globalnih trendova pojačanog isključivanja žena na periferiji ali i njihove re-marginalizacije čak i u zemljama centra, kao posledice "neoliberalnog disciplinovanja" (Young, 2000). Promena rodni režima je tako, od individualnog i makro nivoa, porodica i primarnih grupa, vertikalno povezana sa globalnim ekonomskim, tehnološkim i političkim promenama. Ovi procesi na polu-periferiji su u mnogome slični, ali ne i identični, sa procesima na periferiji, npr. u Aziji. Brigitte Young, baveći se svet-

skim tokovima finansijskog kapitala, inače zanemarenoj oblasti u okviru ženskih studija, je došla do zaključka da postoji jasna veza između drastičnog porasta broja žena u "alternativnim tokovima preživljavanja" i visokih državnih dugova, s jedne strane, i međunarodnog finansijskog sistema, s druge strane. Autorka tvrdi da "informalizacija novca" (informalization of money) i privatizacija društvenih usluga stvaraju nove vrste nejednakosti među ženama različitog etniciteta, klasa, generacija i državljanstva (Young, 2002). Ovakva istraživanja kada je reč o zemljama u tranziciji ne postoje, ali se može naslutiti o kakvim nalazima bi se radilo.

Dakle, položaj žena u zemljama u tranziciji i karakteristike rodni režima u tim zemljama su dominantno oblikovani neravnotežom između kvaliteta i obima korišćenja ženskih resursa i društvenog i ekonomskog položaja žena, njihovog položaja u porodici i kvaliteta njihovih života. Ta neravnoteža se uspostavlja/pogoršava naglo i brzo, u kontekstu globalizacije koja se odvija u neoliberalnom ključu, kao svojevrсна "negativna integracija", koja pojačava razlike između centra, s jedne strane i polu-periferije, s druge strane, i to u kontekstu slabih institucija i zavisnih ekonomija, na lokalnom/državnom nivou.

Tek u ovom okviru može se analizirati sličnost rodni režima u zemljama centralne i istočne Evrope, i to u sledećim dimenzijama:

- porast nasilja nad ženama,
- porast straha, nesigurnosti i neizvesnosti
- naglo snižavanje ekonomske moći žena
- isključenost iz institucionalne politike ("demokratija" bez žena),
- aktiviranje žena u nevladinim organizacijama
- postojanje "samo-žrtvujućeg mikro matrijarhata"
- retradicionalizacija i repatrijarhalizacija vrednosti,
- jačanje etničkih identiteta i instrumentalizacija žena,
- postojanje izraženih međugeneracijskih razlika,
- protivrečnost između materijalne realnosti i medijske realnosti.

Bez namere da ovde dublje ulazim u svaku od ovih dimenzija, pokušaću samo da u osnovnim crtama iznesem neke karakteristične elemente, kako bih naznačila njihovu međusobnu vezu, kao i vezu sa opštim okvirom, napred iznetim.

Porast nasilja nad ženama se događa u kontekstu opšteg i drastičnog porasta nasilja u zemljama u tranziciji, kao njihova svojevrsna "varvarizacija"⁶. Porast nasilja u celini povezan je uglavnom sa kolapsom institucija prethodnog režima i izvesnog institucionalnog vakuuma unutar koga se uspostavljaju nova "pravila igre", uglavnom u formi "prava jačega". Ali, porast kriminala je povezan i sa jačanjem mafije na globalnom svetskom nivou (Castells, 1999). Na mikro nivou porast nasilja nad ženama u porodici je najčešće povezan sa porastom alkoholizma koji se i sam javlja kao jedan od aspekata tipično muške neprilagođenosti u tranzicijskim procesima. "Merenje" nasilja nad ženama je još uvek neadekvatno i nema odgovarajućih komparativnih podataka. S druge strane, ne treba ignorisati ni problem opšteg porasta nasilja u porodici, tipa "svakog" protiv "svakog"⁷. U zemljama koje su bile izložene ratu, nasilje nad ženama poprima raznovrsne oblike: od ubistva, preko silovanja, prinudnog iseljavanja, seksualnih ucena, do prisilne prostitucije (Nikolić – Ristanović, 1999). Suočavanje sa nasiljem nad ženama kao društvenim problemom u zemljama u tranziciji ozbiljno je limitirano društvenom indifereentnošću, neznanjem i nedostatkom finansijskih sredstava za dublje promene⁸ ili čak visokim nivoom tolerancije prema nasilju nad ženama u određenom kulturnom kontekstu. Poseban problem predstavljaju seksualne ucene na radnom mestu, ali i opšta klima prihvatanja seksualnih ucena kao "normalnog reda stvari" u situaciji kada je individualna i kolektivna pregovarajuća moć žena izuzetno niska (Rusija, npr.).

Jedna od karakteristika stanja kasne modernosti je porast nesigurnosti (Giddens). Ipak, ovaj koncept ima sasvim različit smisao u zemljama centra u kojima je on povezan sa zaoštavanjem unutar istog modela visoke kompeticije, od smisla i značenja koji ima u zemljama tranzicije čije stanovništvo je doživelo svojevrsan "kulturni šok", u jezgri kojega se nalazi upravo – nesigurnost. Nesigurnost u zemljama u tranziciji je povezana kako sa realnim pogoršanjem ekonomske situacije⁹, tako i sa kolapsom institucionalnog i vrednosnog sistema, istovremeno. Ovi činioci su uticali i na muškarce i na žene, često pojačavajući kompeticiju, kako na grupnom, tako i na individualnom nivou, produbljujući "nesporazum" između njih. U periodu tranzicije sindikati su veoma slabi, što za sobom povlači veoma nepovoljnu pregovarajuću poziciju

zaposlenih, odnosno izrazitu izloženost eksploataciji, uključujući i seksualnu eksploataciju.

Žene su u zemljama u tranziciji zbog restrikcije budžeta bile izložene porastu nezaposlenosti i smanjivanju mogućnosti zapošljavanja u celini. Na primer, u periodu 1989–1996 je formalni sektor zapošljavanja opao za 16% u centralno i istočnoevropskim zemljama i u baltičkim zemljama (Šilović, 2000). Istovremeno, došlo je i do kolapsa ili povlačenja različitih "podržavajućih" mehanizama koji su u socijalizmu bili namenjeni podršci porodice, pa time i ženama. Ipak, valja napomenuti da se veoma slični procesi dešavaju i u zemljama centra, te da se u komparativnoj perspektivi može jasno sagledati da se pre svega radi o procesima "neoliberalnog disciplinovanja" na globalnom nivou, kojem se zemlje tranzicije i same prilagođavaju, tačnije, kojem bivaju prilagođene raznim metodama pritisaka od strane međunarodnih institucija. Međutim, u tom procesu prilagođavanja, odnosno u dinamici gubljenja privilegija iz socijalizma veoma važnu ulogu igra kvalitet stanja pre ulaska u tranziciju i geografska pozicija zemlje u odnosu na centar.

(Nastaviće se)

1. Valja napomenuti da se radi o podelama i linijama razgraničenja koje su u stalnom fluksu, u zavisnosti od ekonomskih, geo-političkih interesa, elita na vlasti.

2. Haindrich, na primer, povezuje "tranzitologiju" sa kulturnom teorijom, kako bi došao do podrubljenijeg shvatanja specifičnih mehanizama usporavanja "tranzicije", odnosno institucionalnih promena (Heinrich, 1999).

3. Pod rodnim režimom podrazumevam relativno strukturirane odnose između muškaraca i žena, muškosti i ženskosti, u institucionalnom i vaninstitucionalnom okruženju, na nivou diskursa i na nivou praksi. Ova strukturacija je opredmećena u različitim rodnim ulogama, različitim rodnim identitetima i različitim rodnim reprezentacijama (uključujući različit rodni performans).

4. U poslednje vreme se ova razlika potpuno obrće u korist žena. Ovo, međutim, pre treba tumačiti kao znak opadanja značaja obrazovanja, nego kao znak odsustva diskriminacije prema ženama.

5. Različita istraživanja koja sam radila uvek su iznova potvrđivala da obrazovanje žena predstavlja ključnu društvenu i individualnu karakteristiku koja ima određujući uticaj na opšti kvalitet života. Na primer, u istraživanju roditeljstva obrazovanije žene su imale veći stepen zadovoljstva životom, i više su inklinirale modelu roditeljstva zasnovanom na zadovoljstvu, a ne na žrtvovanju (Blagojević, 1997). Obrazovanje predstavlja za žene važan resurs u situacijama kao što je prisilna migracija. Obrazovanije žene su lakše razvijale konstruktivne strategije preživljavanja i nalazile inovativna rešenja (Nikolić–Ristanović, 1999).

6. A. Milić (1995) upotrebljava termin "varvarizacija" da označi proces civilizacijskog nazadovanja u Srbiji, ali meni se čini da je ovaj termin pogodan za označavanje svakog porasta nasilja.

7. Jedna moja studentkinja na CEU je, na primer, iznela podatke iz istraživanja u Belorusiji 1999. godine, sponzorisanog od strane UN, koje iako namenjeno ispitivanju nasilja nad mladim devojkama otkriva da se u suštini nasilje odvija u odnosima između svih članova domaćinstava, i da pretežno zavisi od individualne pozicije i fizičke snage.

8. Magda Vany i Anna Rapolty, studentkinje programa Rod i kultura, na Centralno Evropskom Univerzitetu u Budimpešti su u svojim magistrskim tezama ispitivale odnos različitih službenika i eksperata koji dolaze u dodir sa žrtvama nasilja, u Slovačkoj, odnosno Mađarskoj. One su pokazale da je taj odnos određen neznanjem, s jedne strane i predrasudama, s druge strane, odnosno da ne postoji adekvatan institucionalni odgovor na nasilje nad ženama u ovim zemljama.

9. Na primer, GDP je 1992. godine opao u Ruskoj federaciji za 14,2%, Ukrajini 9,9% a u FR Jugoslaviji 27,9%. Izvor: UN Department of Economic and Social Affairs and Economic Commission for Europe, 1998. Stvarne zarade (real wages) su opale u 1995 u odnosu na 1989: u Poljskoj za 24,6%, u Ukrajini za 63,5%, u Rusiji za 54,9%, u Sloveniji za 23,1%. Zaposlenost je opala u Poljskoj za 14,3%, u Ukrajini za 9,4%, u Rusiji za 11,6%, i u Sloveniji za 20,8%. (Izvor: UNICEF, Regional Monitoring Report, No.4, 1997, page 6). Iz ovih pojedinačnih, istrgnutih podataka se sasvim dobro može videti trend sužavanja ekonomskih resursa "običnog" stanovništva.

Tatjana Djurić Kuzmanović
Viša poslovna škola, Novi Sad

Rodne nejednakosti u Srbiji tokom devedesetih godina i ženske razvojne perspektive

Tema ovog rada jesu rodne nejednakosti u Srbiji, odnosno relativni položaj žena (u odnosu na muškarce) u društvenom razvoju i karakteristike rodni nejednakosti tokom devedesetih godina, kao i ženske razvojne perspektive.

Rodnost je termin pod kojim se uobičajeno podrazumevaju sve one razlike između muškaraca i žena koje nadilaze njihove biološke (polne) karakteristike i razlike. To su one karakteristike koje su, u najširem smislu reči, društveno uslovljene i otuda promenljive. Muške i ženske uloge u svakom društvu odlikavaju uslove proizvodnje, reprodukcije, kulturnih, religijskih i ideoloških sistema koji preovlađuju u tom društvu. Tako, odnosi među polovima dobijaju različiti oblik u različitim društvenim uslovima. Drugim rečima, to znači da je veći deo podele rada, prava i obaveza muškaraca i žena odredjen od strane društva i, zbog toga, promenljiv. Ono što je konstanta u patrijarhalnom društvu jeste da se te razlike između muškaraca i žena obrću u korist, odnosno favorizuju muškarca, a diskriminišu ženu.

Tradicionalna razvojna teorija, npr. neoklasična, koja je poslužila kao ideološka potka, odnosno kao razvojna ideologija¹ procesu globalizacije najčešće zanemaruje rodnost kao kategoriju. Međutim, razvojna ekonomija i studije razvoja, pogotovo alternativne razvojne teorije, zahvaljujući stalnoj feminističkoj kritici, počele su da uočavaju značaj rodnosti za realističnu analizu razvojnih procesa, već duže od tri decenije. Razvojni koncepti poput: žena u razvoju (WID), žene i razvoj (WAD) i rodnost i razvoj (GAD), obogaćuju razvojnu ekonomiju i studije razvoja novim perspektivama. Ovi koncepti u analizu razvojnih procesa uvode rodnost kao novu kategoriju.

Koji god teorijski ugao posmatranja odabrali, moraju se na adekvatan način povezati varijable različitih analitičkih nivoa i uključiti rodnu analizu u svaki od njih: mikro (lokalni) nivo, mezo (rodnost i klase) i makro (država i međunarodni ekonomski odnosi). Ako je jedno od centralnih pitanje, koje savremena razvojna teorija

danas postavlja, kako formulirati novu istraživačku agendu (Schuurman, F.J., 1993), tada rodnost mora postati područje te istraživačke agende. Drugim rečima, analitički okvir novih istraživanja mora analizirati odnose između različitih učesnika, različitih odnosa snaga i njihovih struktura na različitim analitičkim nivoima. Teorijska perspektiva rodnosti ohrabriće mnoge kritičke poglede na društvene procese u razvoju, doprineti vidljivosti položaja žene u razvojnoj teoriji i praksi, kao i razumevanju sistemskih nejednakosti u odnosima rodnosti.

Ekonomisti su skloni redukcionističkom tretiranju nejednakosti. U stvari, ekonomisti su skloni redukcionističkom tretiranju stvarnosti uopšte, pa time i društvenih nejednakosti (Leijonhufvud, 1973, Hendersen, H, 1988). Ekonomisti bogatstvo i raznolikost nejednakosti koje karakterišu ljudsko društvo svode na samo one nejednakosti koje su jasno vidljive, odnosno kvantitativne i merljive, a to onda znači na one nejednakosti koje pripadaju tržištu i javnoj sferi. To su nejednakosti koje se prevashodno odnose na ekonomske nejednakosti između muškaraca i žena u sferi rada i zaposlenosti, kao i neke političke i društvene nejednakosti. Medjutim, nejednakosti koje se odvijaju unutar porodice i domaćinstva, u tzv. privatnoj sferi, najčešće ostaju van domašaja tradicionalnih istraživača.

Uvidjajući ogroman značaj ovih skrivenih nejednakosti na javne i na tržišne odnose, feministkinje ekonomistkinje su među prvima nastojale da ih prepoznaju, učine vidljivim i kvantificiraju (Waring, M., 1989). Otud njihov toliki angažman na prikupljanju kvalitativne dokumentacije – dok je odgovor tradicionalnih ekonomista, istraživača i preovladujućeg dela javnosti, na njihove napore bio gotovo ignorantski. Feministički istraživački rezultati i njihove preporuke za akciju, odnosno mere pozitivne diskriminacije, koje predlažu, nacionalne vlade i međunarodne agencije, kao uostalom i Međunarodna banka za obnovu i razvoj prihvataju samo onda i utoliko kada im mogu poslužiti kao adekvatno opravdanje za ulaganja i investicione napore koje ove institucije čine na osnovu jasno prepoznatih sopstvenih interesa. Njihovi razvojni interesi oličeni su, pre svega, u podsticanju privrednog rasta nacionalnih ekonomija i u suzbijanju problema siromaštva. Danas rast i siromaštvo nisu više dileme tipa ili-ili, već perspektive i-i.

Feministička kritika razvoja doprinela je ne samo redefinisaniu razvojnih ciljeva i uključivanju rodne jednakosti među ključne razvojne ciljeve, već i transformisanju postojeće razvojne paradigme. Danas mnogi istraživači razvoja naglašavaju potrebu povezivanja ekološki prihvatljivog razvoja sa humano orijentisanim razvojem. Razvoj, u smislu društvenog napretka, postoji samo ukoliko nisu ugroženi takozvani spoljni i unutrašnji limiti razvoja. Spoljni limiti su mir i opstanak same planete, dok su unutrašnji limiti razvoja opredeljeni sposobnošću društva da zadovolji osnovne (egzistencijalne) potrebe svojih članova. Nema razvoja ukoliko su mir i opstanak planete ugroženi, kao i ako je ugrožena sposobnost ljudi da zadovolje svoje elementarne potrebe. Nadalje, prema alternativnom shvatanju humanog razvoja i konceptu Alternativnog razvoja (What Now, 1975), razvoj realizovan unutar tako opredeljenih limita vrednuje sa kao manje ili više zdrav razvoj.

One razvojne politike koje ne uzimaju u obzir rodnost imaju, danas, ograničen obim. Čak je i poslednji Izveštaj Svetske banke za obnovu i razvoj (King, E, Mason, A., 2001) utvrdio da su troškovi rodne nejednakosti veoma visoki i da društva u kojima vlada visoka rodna diskriminacija, plaćaju višu cenu u siromaštvu, sporom ekonomskom rastu i nižem standardu života. Takođe, Izveštaj naglašava da su rodne nejednakosti najveće u siromašnim zemljama i, unutar njih, među siromašnim slojevima stanovništva.

(Nastaviće se)

1. Razvojna ideologija obuhvata razvojnu teoriju ili skup razvojnih teorija ili skup elemenata iz različitih razvojnih teorija, ali i istovremeno skup strategijskih ekonomsko-političkih pravila koji se koriste u njihovoj razradi i primeni u odgovarajućem društvu. Na primer, marksizam je jedna od razvojnih teorija ali i razvojna ideologija istovremeno (Hettne, B., 1990).

Frančeska Kaminoli
Na Bajram

Feministička 94, Beograd, 2002.

Još jedna knjiga o Sarajevu: još jedna strana knjiga o našem gradu, našim ljudima, našoj sramoti i tragedija, o nama. Ali jedna od retkih knjiga napisanih kao da se ne radi o onome Drugome, već o nesrećnom čovečanstvu koje po ko zna koji put u svojoj istoriji ne može da izađe iz ciklusa nasilja. Frančeska Kaminoli nije živela u Sarajevu i sve priče koje je u ovoj knjizi napisala potpuno su izmišljene, ali tako jednostavno i sa nekim bosanskim insajderskim patosom, podseća, kao u ogledalu, na knjigu Alme Lazarevske koja je pisala knjigu živeći u Sarajevu ali kao autsajderka i bez bosanskog patosa. Zajedničko ženskim antiratnim knjigama "Feminističke 94" je uvek ta jednostavna solidarnost i saučesništvo između nevinih aktera i posmatrača zatečenih u nasilnoj istoriji, kao i međusobna razmena identiteta likova i pripovedača.

Drusila Kornel
U srcu slobode

Biblioteka Rod i kultura, Centar za ženske studije, Beograd, 2002.

Drusila Kornel /Drucilla Cornell/, profesorka prava na univerzitetu Ratgers /Rutgers/, održala je 17. juna 2002. godine u Centru za ženske studije predavanje pod nazivom "Imaginarni domen" i učestvovala na promociji prevoda svoje knjige *U srcu slobode* koja je bila pravi "hit" na prošlogodišnjem konkursu OSI Networka za istočnoevropske izdavače.

U srcu slobode je knjiga koja se pre svega, bavi temom "srca" i to kao metaforom vitalne važnosti koju ljubav ima za ljude i prava da

legitimišu sopstveni izbor životnog modela. Polemišući tokom čitave knjige sa modelom porodičnog života koji su u SAD nametnule rigidne pedesete, Kornelova zapravo ponovo razara onu istu mistiku kojoj su se svojevremeno suprotstavljale prve znamenite feministkinje šezdesetih i sedamdesetih, i u koju spada i ideal ružičaste, romantične ljubavi. Reč "srce" u tom kontekstu ukazuje na smelu upotrebu onih simbola koje valja obnoviti vraćanjem ljudskih a ne mas-kulturnih vrednosti. "Srce" tako postaje pravo na izbor, na ispoljavanje sopstvenog ljubavnog izbora: "Sloboda da sebe kreiramo kao polna bića, kao osećajne i umne ličnosti, leži u srcu ideala koji nazivam imaginarnim domenom" /9/. Imaginarni domen je po ovoj autorki, moralni i psihološki prostor u kojem je nama "kao polnim stvorenjima kojima je i te kako stalo do stvari srca" omogućeno da budemo ono što jesmo /10/.

Uvesti imaginarni domen u realnost, ostvariti pravo na to da se bude ono što polno jesi, predmet je filozofskih i pravnih analiza Drusile Kornel. Ona u ovoj knjizi koristi termine *pol*, *rod* i *seksualizovano* /*sexuate*/ biće da bi označila različite nivoe polne razlike. Kornelova odbacuje distinkciju *pol* i *roda*, kao mnoge druge feminističke teoretičarke, a reč *pol* onda koristi kao našu podsvesnu identifikaciju, tj. naše poimanje sebe koje je uvek dato kroz polnost. Rod je u ovoj knjizi oznaka za "zdravorazumsko" shvatanje polne razlike, stav da postoje dva tipa polnih bića, muško i žensko. Termin *seksualizovano* biće, međutim, treba da otvori prostor jedinstvenoj polnosti svakoga od nas i da odgovori idealu slobodne ličnosti.

Zahtev feminizma da "žene budu inicijalno uključene u moralnu zajednicu ličnosti" /38/, teorijski se začinje u Kantovom moralnom imperativu koji podrazumeva ideju urođene vrednosti i zahtev za usklađivanjem sa tom vrednošću svake osobe posebno. To polazište autorka razrađuje kroz poglavlja o zaštiti polne slobode, odgovornosti i slobode, odnosu feminizma i pravde, patrijarhalnim konceptima srodstva posmatranim kroz prizmu usvajanja, o granicama uloge države u ostvarenju ideala roda, o feminističkom programu ljudskih prava i najzad o svojevrsnom utopizmu i aktivizmu ideje imaginarnog domena. Sva ova pitanja obrađena su pomoću primera iz pravne prakse, među kojima se pominju i čuveni granični slučajevi poput *Ru protiv Vejda*, zatim primera iz književnosti, postkolonijalnog feminizma, feminističke teorije

uopšte i niza drugih "oblasti" koje se ovde prirodno ulivaju u celinu knjige čiji je suštinski ideal "društvo u kojem će svi uživati slavu života" /48/.

B.D.

Švetlana Slapšak
Ženske ikone XX veka,
Biblioteka XX vek, Beograd 2001.

Kroz šezdeset kratkih eseja, posvećenih ličnostima i proizvodima masovne kulture, Svetlana Slapšak opisuje 20. vek iz posebnog, ženskog ugla. Te karakteristične slike autorka naziva ikonama, objašnjavajući da "...grčka reč eikon: ... označava sliku i predstavu zajedno, sadržaj i opis, pojam i njegovo asocijativno okruženje. Ikona nije isto što i simbol, jer nema prenošenja značenja; naprotiv, ikona koncentriše značenja". (Uvodna napomena).

Žensku mapu prošlog veka Svetlana Slapšak ispisuje tekstovima o Agati Kristi, Ani Manjani, Andželi Dejvis, Diznijevim junakinjama, Fridi Kalo, Gertrudi Stajni, Melini Merkuri, Rebeki Vest, Virdžiniji Vulf i mnogim drugim istaknutim ženama, ali i pojmovima poput cigarete, čokolade, parfema, ručnog rada, vage, žene sa usisivačem... Veza između ženskosti, feminizma i masovne kulture u veku za nama bila je duboka i značajna, ističe autorka: "Kada se misli o ženskoj emancipaciji, nikada ne treba zapostavljati udeo masovne kulture u tome procesu, ključnu ulogu koju imaju slike, simboli, narativne celine, uspele priče, ukratko popularna mitologija određene epohe i mesta". (ŽI, 295).

Upravo tu "popularnu mitologiju" Svetlana Slapšak ispisuje kao lično/političku istoriju ženskog iskustva koje ne trpi stereotipna određenja. Kada govori o cveću, na primer, suština nije ni u kritici tradicionalno "ženstvenih" značenja niti u afirmaciji ženskih principa gajenja, nege i pažnje, nego u antropološki značajnoj, a praktično potpuno previđenoj vezi između kulta mrtvih i kulta rađanja i žene.

Sama forma ovih tekstova, kao kratkih, zgusnutih eseja, pokazuje izuzetan osećaj za meru. U njima je taman toliko zanimljivih informacija (npr. u poglavlju o Mariji Kiri saznajemo da i danas radoznali čitaoci rukopisa bračnog para Kiri moraju da potpišu da, zbog radijacije, to čine na sopstvenu odgovornost) i taman toliko naznaka i razrada antropoloških niti da nas začude i zainteresuju, podstaknu na razmišljanje. Radikalno nova tumačenja otvaraju potpuno drugačije perspektive spram ponekih starih, poznatih tema. Da li ste, na primer, razmišljali o tome da je, recimo, partizanka ikona koja nije pripadala samo našoj kulturi i da tek u tom evropskom kontekstu, u ponavljanju iste priče, počiva i njena tragičnost; da su Rebeka Vest i Anica Savić-Rebac bile u prijateljskom odnosu i kakve su moguće implikacije te priče... Informisanost i znanje, znanstvo i veština pripovedanja, sve je isprepletano u ovoj knjizi.

Knjiga se završava rečima o Žilijet Greko: Njena ikona u starome svetu označava još i danas žensku nezavisnost koja ne isključuje muškarce, feminizam ublažen i sakriven u zavodljivosti, drhtaj ozbiljnog i odgovornog u zabavi i uživanju.

U celini, ova knjiga potvrđuje *uživanje* kao subverzivno kada ga osvaja ona koja je u kulturi drugo; uživanje je čin samopotvrđivanja i prepoznavanja – sebe u svetu, sveta oko sebe: ono podrazumeva ozbiljnost, odgovornost i – zabavu.

B.D.

Mira Sofronijević¹ **KATARINA MILOVUK**

Kralj Milan Obrenović jednom prilikom rekao je da je Milovukovica duhovna svekrva i tašta u stotinama kuća i da je rođeni strateg. A u Srbiji se govorilo da je njen rang odmah iza mitropolita.

Katarina Milovuk rođena je u Novom Sadu 1844. godine u porodici Jovana Đorđevića a odrasla je u Beogradu. Posle udaje osta-

1. Autorka je diplomirana pravnica i kulturološkinja, a kao nezavisna istraživačica bavi se proučavanjem rada srpskih zaдушbina i humanitarnih društava. Objavila je 1995. knjigu *Darivali su svome otečestvu*, kao i više monografija srpskih dobrotvora. Tekst o Katarini Milovuk je odlomak iz knjige o humanitarnim društvima u Srbiji u periodu od 1874. do 1941. godine, u rukopisu.

la je upamćena kao Katarina Milovuk ili jednostavno Milovukovica. Porodica Milovuk zauzimala je značajno mesto u našoj kulturnoj istoriji. Bila je to stara srpska porodica iz Budima koja se bavila trgovinom i štamparstvom. Štampajući muzička dela Kornelija Stankovića ušla je u istoriju srpske muzike. Međutim, njihovo ime naročito je proslavila snaha Katarina Milovuk.

U vreme Katarininog rođenja u Srbiji se nije razmišljalo o školovanju ženske dece. Samo pojedine devojčice su učile po neki razred osnovne škole sa dečacima, a prva ženska osnovna škola osnovana je tek 1847. godine. Stoga su devojčice, čiji su roditelji želeli da im pruže neko više obrazovanje, slate u "kloster" u inostranstvo, najčešće u Beč ili Pariz, ili privatne vaspitne zavode u Vršcu i Temišvaru, gde se sticalo znanje koje je predstavljalo mešavinu domaćičkih škola i gimnazija.

Katarina je na školovanje poslata u Rusiju gde je završila Nikolajevsku gimnaziju pa je zatim 1861. godine na Univerzitetu u Odesi položila pedagoški ispit. Međutim nije se zadovoljila tom diplomom već je nastavila da se usavršava i počela je da piše i objavljuje članke kako na srpskom tako i na ruskom, nemačkom, engleskom i francuskom jeziku. Takođe je dobro i rado svirala klavir.

Knez Mihailo, tada vladajući knez Srbije, sa Kostom Cukićem, ministrom prosvete i crkvenih dela, uspeo je, i pored protivljenja sredine, da u Beogradu 26. septembra 1863. godine otvori Višu žensku školu. Katarina Đorđević, kasnije udata Milovuk, prihvatila se u svojoj 19. godini mesta upravnice te škole. Na tom mestu ostala je preko 30 godina. U vreme osnivanja te škole Austrija kao i mnoge druge zemlje još nisu imale državne srednje škole za žensku decu. Srbija ih je u tome pretekla.

Pri upisu prve generacije učenica upravnici Katarini Đorđević pomagao je Ljuba P. Nenadović, tada načelnik Ministarstva prosvete. Ministar prosvete i crkvenih dela, Kosta Cukić, često je dolazio u školu pa se i sam ponekad uključivao u poslove oko nastave i administracije.

Škola se stalno uvećavala, pa kako nije bilo posebnog profesorskog kadra, upravnici su pomagali i profesori iz drugih škola, čak i sa Velike škole. Svi su oni rado radili u Višoj ženskoj školi često i besplatno.

Katarina Đorđević je pored dužnosti upravnice u ovoj školi predavala i francuski jezik i pedagogiju. Napisala je i tri udžbenika: "Pedagogiku" i "Metodiku" 1866. godine a zatim "Istoriju sveta u kratkom pregledu za ženskinje" 1871. godine. Iako su ti udžbenici dočekani oštrom kritikom kao plagijati, odigrali su značajnu ulogu u obrazovanju ženske omladine u tadašnjoj Srbiji.

Katarina Đorđević udala se 1865. godine za Milana Milovuka, tada "zastupnika" Realne gimnazije u Beogradu.

U vreme postojanja Senata u Srbiji, Katarina Milovuk je od njega tražila pravo glasa za sebe lično i za žene uopšte. A od Beogradske opštine je zahtevala da je uvedu u biračke spiskove. Za ovu njenu ideju nekoliko senatora pokazalo je naklonost ali do realizacije ipak nije došlo.

U Višu žensku školu kojom je upravljala Katarina Milovuk slate su devojke iz cele Srbije pa i iz Bugarske. Za više od 50 godina uspešnog rada odškolovalo je preko 25.000 učenica i osposobljeno oko 2.500 devojaka za učiteljski poziv.

Rad Katarine Milovuk i njene Više ženske škole naročito je pomagala kraljica Natalija Obrenović koja je često posećivala školu i provodila po više sati na časovima a prisustvovala je i ispitima. U toj školi kraljica Natalija imala je i svoje brojne pitomice.

Ličnim autoritetom Katarina Milovuk umela je da obezbedi i sve potrebne kredite za svoju školu. Osnovala je "Žensko muzičko društvo" sa sedištem u Višoj ženskoj školi a među članicama su bile gotovo sve nastavnice te škole. Društvo je radilo dve godine (1890–1891). Takođe je od osnivanja rukovodila radom Društva učenica.

Katarina Milovuk penzionisana je 1893. godine.

U periodu od 1904. do 1907. godine bila je upravnica srpske Više

ženske škole u Skoplju. Međutim, kada se ta škola pretvorila u radničku školu u kojoj se učilo samo krojenje, šivenje i vez, vratila se u Beograd pošto se nije slagala sa takvom reformom škole.

Katarina Milovuk je bila inicijator i među prvim osnivačima Beogradskog ženskog društva 1875. godine. Za vreme srpsko-turskih ratova (1876–1878) i Srpsko-bugarskog rata (1885) organizovala je žensko stanovništvo i uključila ga u dobrovoljni rad po bolnicama. Čak je i za vreme balkanskih ratova bila vrlo aktivna. Organizovala je dobrovoljne šivare za vojsku a sa patrijarhom Dimitrijem zbrinjavala je ratnu siročad. Lično se angažovala u radu po bolnicama te je 1913. godine umrla od premorenosti na tim poslovima.

Beograd, 21. maja

Pozorišne predstave koje preporučujemo...

MEMENTO – Teatret OM

Šest žena na brodu, na putu za novu zemlju, posle rata. Odlučile su da započnu novi život. Na moru, na ničijoj zemlji, ispunjene su nadom i strahom od budućeg života. Nemaju ništa da izgube, nemaju ništa zajedničko, osim svojih snova i strahova od budućnosti. Bežeći od prošlosti, najteži prtljag koji nose sa sobom su – njihova sećanja.

Šta one mogu da podele? Kako da komuniciraju? Kako zamišljaju zemlju koju će jednoga dana graditi zajedno? Kako mogu da podele, uprkos svojim različitim kulturama i religijama, bolna sećanja ali i svoju snažnu potrebu da budu srećne. Njihovi strahovi i snovi se odigravaju na sceni transformišući brod u polje sećanja. Brodske lampe (jedini svetlosni izvor koji se koristi na sceni) kreiraju posebnu atmosferu.

Umetnice uključene u ovaj projekat dolaze iz vrlo različitih kultura: Argentina, Danska, Italija, Finska, Japan i Jugoslavija. Deleći jednu zajedničku zemlju – pozorište, uvek mesto mogućeg – njihove priče, kao iz kovčega prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, se

prepliću sa akcijama, tekstovima, muzikom i plesom i pletu tkanje koje postavlja pitanja.

"Šta znači živeti sa ratom i sećanjima na rat u sebi? Znači živeti u dva sveta. U jednom tražeći nadu, u drugom bez nade. U jednom tražeći smisao, u drugom u uverenju da život nema smisla. U svakom od naših ljudi koji su propatili mnogo, živele su dve osobe u sukobu medju sobom. Jedna je živela u Novom Svetu/ a druga – je bežala, stalno bežala od sećanja na pakao koja su oživljavala i progonila je." (Clarisa Pinkola Estes: The Faithful Gardener)

Sećanja na rat su akumulirana tokom mnogih generacija. A ipak zašto se stalno zaboravljaju? Kako pamćenje može da nastavi da živi i postane moćni instrument za lični i društveni razvoj osim što je zapisano u debelim knjigama?

Narativna struktura predstave je nastala montažom tekstova različitih autora i zajedno sa muzikom i pesmama (klasična muzika izvodjena uživo, tradicionalne pesme raznih kultura) donosi eho bliske i dalje prošlosti i preispituje "bolju budućnost" koja dolazi.

Režija: Jadranka Andjelić

Igraju: Ingrid Hvass, Maria Manty, Hisako Miura, Sandra Pasini, Annemarie Waagepetersen, Ana Woolf

Scena i svetlo: Antonella Diana

Kostim: Antonella Diana i Judith Parsons

Saradnik na tekstovima: Francesca Romana Rietti

Grafički dizajn: Antonella Diana

Tekstovi: Jorge Luis Borges, Clarissa Pinkola Estes, Marina Cvetaieva, Federico Garcia Lorca, Walt Whitman, Ben Okri, pastor Niemoller, Elise Spingler, Simone Weil

Muzika: C. Debussy, J.S Bach, Rentaro Taki, Sandra Pasini i tradicionalne pesme

PLES SA TAMOM – Dah Teatar

Aprila 1998. posle premijere predstave "SLUČAJ HELEN KELER" predložila sam da uradim solo predstavu koja bi se bavila procesom glumice koja radi na vrlo specifičnom liku. Liku slepo gluve

osobe. Odmah sam imala ime za tu predstavu – PLES SA TAMOM/DANCING WITH DARKNESS, i planirala sam da u toj predstavi koristim mnoštvo materijala koji nisu ušli u predstavu, moje partiture stvarane tokom godinu dana rada na njoj.

Sa nama u DAH Teatru su tada bile naše "izbeglice", kako smo ih iz milošte nazivali, Alister O' Loughlin i Kathy Randels, iz Velike Britanije i Amerike. Bilo je neverovatno to da u tom trenutku kada su hiljade mladih napuštali našu zemlju zbog mraka koji je u njoj vladao, kada su hiljade izbeglica silom napuštale svoja ognjišta i domove, to dvoje mladih i talentovanih glumaca odlučili da žive i rade sa nama u Beogradu, da stvaraju sa nama i uče od nas.

Predstava "Slučaj Helen Keler" je trebalo da ima dug život, kao i većina naših predstava na kojima dugo radimo i koje se igraju zatim više godina. Već su postojali preliminarni dogovori za gostovanje u Americi, čak i u rodnom mestu Helen Keller, a 17. marta smo poleteli sa Surčina na gostovanje na Novi Zeland. Tačno nedelju dana posle toga počelo je bombardovanje, i tamo na kraju sveta, u jednoj strašnoj i potresnoj predstavi koja budi nadu i ukazuje na put do svetla, našli smo se mi: glumci poreklom iz zemalja NATO pakta i glumci i režiserka iz zemlje koja je bombardovana.

Naš jedini odgovor je bio da u tim tragičnim trenucima odigramo još jednu predstavu, pokazujući kolika je moć umetnosti koja spaja ljude.

Onda je svako otputovao u svoju zemlju, i ova predstava je "poginula" kao još jedna "kolateralana" žrtva rata, koji kao da nije imao kraj.

Motiv za moju predstavu se promenio. Želela sam da ispričam priču o nama i pogibiji naše predstava, ali sve je bilo suviše blizu, i emotivno je bilo skoro nemoguće raditi. I Dijana Milošević, moja rediteljka, i ja smo bile skoro na ivici suza, tako da je sledećih par godina proteklo u radu na novim projektima i predstavama, ali sam ja ipak nastavljala sama sa radom na "Plesu sa tamom" i povremeno pokazivala Dijani dokle sam došla i šta sam novo uradila.

Kada si sama u sali suočavaš se sa sobom i krećeš da u sebi tražiš najdublje motive zašto si uopšte tu i šta radiš, tako da je baš to sučeljavanje izrodilo nove momente, tekstove, materijale, ponekad i cele scene.

Neki od tekstova su bili moja zapažanja u toku rada na Helen Keller, neke smo zajedno sastavljale, a neke smo uzimali iz same

predstave "Slučaj Helen Keler", ili iz fascinantne knjige Madeline Gins: "Hellen Keller or Arakawa".

"Ples sa tamom" je intimna molitva i lament, bdenje nad poginulom predstavom. To je ispovest umetnice, mene, u potrazi za zavičajem, za svetlošću, za sobom, u potrazi za likom kojeg je iznedrila a potom izgubila.

"Transcendentalno lice umetnosti je uvek oblik molitve."

Sanja Krsmanović Tasić
glumica Dah Teatra

IZDAVAČKA KUĆA FEMINISTIČKA 94 C E N O V N I K

1. *Anja Mullenbelt* – **Gotovo je sa stidom**..... 200,00
2. *Katarina Ginić* – **Stan**.....200,00
3. *Kerol Pejtmn* – **Polni ugovor**.....250,00
4. *Jasmina Tešanović* – **Ja i moja multikulturalna ulica**...250,00
5. *Odri Lord* – **Sestra autsajderka**.....250,00
6. *Monik Vitig* – **Lezbejsko telo**.....200,00
7. *Franćeska Kaminoli* – **Na Bajram**.....200,00

Za sve informacije u vezi sa nabavkom ovih knjiga javite se na telefon ŽENE NA DELU:

01/455-846

e-mail:zenadelu@eunet.yu

Autonomni ženski centar (izdavačice)

1. **Naša tela, mi**.....500,00

HANA ARENT U BEOGRADU

Nisam filozofkinja, nisam čak ni ekspertkinja za Hanu Arent, samo sam pre nekoliko godina prevela njenu knjigu *Ljudi u mračnim vremenima*, pročitala još nekoliko drugih, i da, objavile smo u Feminističkoj 94 *Izvore totalitarizma* za vreme bombardovanja Srbije 1999.

Hana Arent je prvi put objavljena na srpskom još davne 1972. (odlomci iz knjiga, i onda više ništa): u to vreme sam živela i studirala u Milanu, na *Universita Statale*. Čitala sam Hajdegera, Marksa, Mao Ce Tunga, Če Gevaru. Promašila sam je, i dobro da jesam. Bila sam malograđanka crvene buržoazije poreklom iz Titovog lažnog carstva snova koje je opstajalo zahvaljujući hladnom ratu između Istoka i Zapada. Bila sam aktivistkinja *Studentskog pokreta (Movimento Studentesco)*, levičarske grupe koja se borila protiv institucija za utopijsku komunu. Samo bih tu i tamo imala neko neodređeno osećanje da nešto duboko nije u redu sa mojim životom i ideologijom kada doprem do praktičnih pitanja svog malog ženskog života.

Napisala sam pre više godina, kada je počeo prvi rat u mom dvorištu, priču: "Ana Karenjina u Beogradu". Po prvi put sam razumela tu jadnu ženu čiji voljeni odlazi kao budala u rat da se bori za Srbiju kao što su to naši muškarci ovde činili. Iako je ne bih bacila pod voz kako je to Tolstoj uradio, mogla sam da razumem njena osećanja. Ta ista koja bi je danas pretvorila u feministkinju, pacifistkinju. Sada sa još više pretencioznosti, pošto su se završili ratovi u mom dvorištu, pišem: "Hana Arent u Beogradu".

Ali bila je ovde, zaista jeste, u ključnim trenucima kada nam je bila potrebna, u trenutku našeg čemera i jada koji su mnogi Srbi zvali Slavom. Bila je ovde kao onaj zastrašujući duh sa naslovne strane srpskog izdanja *Ljudi u mračnim vremenima*, kao žena koja rukom piše uz sveću dok na stolu kraj nje stoji jedna lobanja. Ja sam bila tu, ja sam pisala dok su me bombradovali, sa lobanjom u glavi, bilo da je albanska ili srpska i čak sam i film snimila govo-

reći kako je Hana Arent bila sa mnom u Beogradu, sasvim iznenađeno i protiv moje volje. Iskreno rečeno, bila sam politički idiot sve do nedavno, bila sam i kulturni snob kada sam prevela njen esej o Isak Dinesen još 1987. samo zato što sam upravo bila prevela Karen Bliksen. I platila sam cenu snobizma i površnosti. Kada su se deset godina kasnije sve te stvari o kojima je govorila Hana Arent u *Izvorima totalitarizma* desile u mom dvorištu, strefio me je žestoko moje neznanje. Osetila sam se krivom i, kako reče moja prijateljica i prevoditeljka te knjige, možda se rat ne bi ni odigrao da su ljudi tu knjigu pročitali na vreme. I tako smo rešili da objavimo knjigu.

Uspele smo da odštampamo sto komada i tada je naša štamparija doživela kolateralnu štetu: razbijeni prozori i momci radnici, bilo da su dezerteri ili mobilisani, nestali su. Tako da smo imale samo 100 primeraka. Bože, koliko smo samo para dale za prava, i to unapred. Nema veze, toliko smo drugih stvari izgubili za vreme ratova, novac je postao poslednje merilo vrednosti ili opstanka. Sećam se tih prvih stotinu primeraka, kako su im se ljudi radovali i hvalili ih. Pomislile smo, moja prijateljica i ja – ostavite nas na miru, pohapsiće nas. Ali tada, usred ekološke katastrofe, u Beogradu za vreme poslednjih dana žestokog bombardovanja, nismo imali ni vodu, ni struju, ni telefon, a jedan čovek iz Novog Sada je došao na biciklu na naša vrata moleći da mu prodamo dve kopije umesto jedne, kako smo mu obećale, nudeći nam dve mesečne plate zauzvrat. Naravno, odbile smo i jedno i drugo, i dale smo mu samo jedan primerak po ceni od nekoliko nemačkih maraka, ali smo mu zato ponudile mnogo besplatne vode s obzirom na to da je dolazio iz dela zemlje gde je u tom trenutku nije bilo. Otišao je nekako uvređen.

Rupe u istoriji su ih spojile, Karen Bliksen i Hanu Arent, i stavile ih u moje ruke, i to je najbolje što su ovde mogle da dobiju. Samo jedna glasna i beozbrzna feministkinja mogla je da razume njihovu količinu hrabrosti dok su se bavile svojim istorijskim muškarcima ili privatno kao ljubavnicima, i to bez ijednog uzdača. Takve žene, upravo kao i moja majka, hrabre revolucionarke, sifražetkinje i humanistkinje koje su negirale svoju ženskost kao pitanje prvog reda spram opšteg inkluzivnog političkih pitanja popločale su naš put ka drugom talasu feminizma i ženskoj emancipaciji. Čuvena primedba Arentove o tome šta žene gube

kad dobiju kao žene, ili opaska Bliksenove da vredi platiti sifilisom titulu grofice, na dijametralno suprotan način tvrde da nema cene ili granice za ženu da dobije ono što joj je potrebno: ni popustljive linije rodno kontruisanih razlika u slučaju Arentove, ni lažni ponos ili stidljivosti na putu ka želji i slobodnoj volji kod Bliksenove. Naša druga generacija hrabrih žena je to apsorbavala kao vodu, kao karijatu emancipacije, ali je odbila kao metod i politiku. A sada naše ćerke to isto nama rade, ne priznajući nam rad koji su apsorbavale kao vodu, kao jezik, kao kulturu iz drugog talasa feminizma, da je prvo političko pitanje žena da su žene, i vraćaju se svojim bakama zatvarajući krug, ali rušeći njegovu začaranu prirodu.

Pale smo u rupu istorije gde se sreću sve izbeglice i odbačeni iz istorije; gde govore različite jezike, ideje, izvode različite kulture koje su negde nekad proterane iz mejnstrima. To je naša zajednička politička pozadina.

Činjenica da smo se Hana Arent i ja srele devedesetih godina u Srbiji je zapravo naučno-fantastični povratak u budućnost, kao što je njen bio sa Isak Dinesen (Karen Bliksen), a susret Karen Bliksen sa mnogim bajnim damama i gospodom iz najrazličitijih prošlih vremena. Te dve svedokinje rupe u vremenu, neumoljive pripovedačice raspada sistema, kroz svoju ličnu priču o njima stižu u ćorsokak. Ali takođe i mesto gde se svo njihovo znanje i iskustvo ulilo u razljućeni okean ratova novog doba u bivšoj Jugoslaviji: globalnih ratova i globalnih bednih plemenskih ubijanja. Jedan primer o kome je pisala Arentova stalno mi pada na pamet: kako je prava solidarnost i prijateljstvo između Jevrejke i ne-Jevrejke za vreme nacističke Nemačke u samoj Nemačkoj bila da svoju prijateljicu, Jevrejku, pitaš kako ti je kao Jevrejki, umesto bilo kakve drugačije političke korektnosti, učtivosti. Da se imenuje razlika koja na tlu postoji, u životu, onda kad zaista postoji, kad je presudna. Ona je to rekla, a ja sam videla kako funkcioniše, sa konstruisanim neprijateljima, sa bolesnima. Razlika koja pravi razliku je jedina razlika koju treba imenovati i ponovo je definisati ako je potrebno.

Za mene je razlika što sam pročitala Hanu Arent, iako dosta površno i strasno, učinila da preživim kao celovita ličnost.

Morala sam da dekonstruišem njihove priče o znanju i čovečanstvu, nasilju, ljubavi i zlu, sve zajedno izmešano, zato što nisam imala druge opcije da preživim već da razumem složenost ljudske prirode: da stvorim čistu svest kao i aktivnu glavu.

Kao što rekoh, nikad se ne bih dopala Hani Arent; frivolna Evropljanka, levičarka između dve strane u visokim potpeticama, bez klasne, rasne ili polne svesti. Niti bih, da sam imala prilike da nju izaberem kao mentorku među savremenim filozofima, to učinila. Nikad me ne bi izabrala kao studentkinju: nisam znala grčki već sam pevala Dženis Džoplin.

I kao njena ne-reprezentativna studentkinja, ilegalna glasnogovornica, moram da priznam da je prva stvar koju sam učinila čitajući je, bila da je dekonstruišem: morala sam da spasim njene ideje, njen uvid u svakodnevicu, od tekućih političkih interpretacija. Mora da sam joj dosta nautila, dosta sam je omljačke tu i tamo citirala kao što sam je možda i objavila pre mnogih drugih koji su na to imali prava.

Očistila sam Hanu Arent od njenih koncepata i reči koje imaju veze sa njenim dobom i kontekstom i primenila ih na naše, pokušavajući da sačuvam njen metod primenljiv na mračna vremena, pa makar samo uz sveću. Njen koncept faktičke većine koja se u konkretnoj političkoj situaciji tretira kao manjina primenila sam na žene u ratu u bivšoj Jugoslaviji. Njen koncept da samo jednom kad prekoračiš granicu postaješ vidljiva primenila sam na sve one koji su odbile režim i tako postali kriminalci, pozivajući ih da prekorače granicu.

Njena definicija totalitarizma koji se razlikuje od fašizma definisala je moju zemlju i mog diktatora tako da nisam napustila svoju zemlju prepuštajući mu je, već sam ostala i njega oterala. Laka paralela između Srba i nacista zapravo je više išla u korist lošim nego dobrim Srbima. Sve laži tako funkcionišu. Tek kad se napravi suptilna razlika između različitih zala čovek može sa zlom da izađe na kraj: kao sa bolešću, dijagnoza je odlučujući politički momenat. Karen Bliksen zamalo što nije večerala sa Hitlerom, kasnije je rekla da bi za nju najzanimljiviji muškarac s kim bi provela noć bio Staljin: ja sam shvatila da Milošević jeste samo senka

Tita, lagani kontinuitet jedne velike kriminalizovane države koju u njegovo vreme niko nije mario da preispita. A da je Titova država imitacija Staljinovog zločina. I tako dalje unazad.

Gledajući mog predsednika u Hagu, dok propoveda samouvereno kao nevino optuženi, kao junak koji predstavlja nebeski narod koga na zemlji proganjaju, moram da priznam da plačem i da se ježim. Što je on uverljiviji to je meni gore: čujem očev govor na majčinom jeziku, nekada moj život i moje vrednosti kao njegove vrednosti i merila, moje iluzije u internacionalnom sudu kao vrednosti žene koja halucinira. Tek sada kad je na ekranu, tako daleko od mene ja sam mu blizu i odgovorna za njegova dela iako sam bila sve vreme protiv njih. Bili su deo mene ali neće tako ostati, isplakaću ih, preznojiti ih, oprati u slanoj vodi. Kao što čovek nije u stanju da sagleda dobre stvari u svom životu sve dok ne prođu, tako i loše: ali i dobre i loše imaju nešto zajedničko, sve prođu i onda ostaneš sama da prosuđuješ što je više moguće o Sebi/Prvom, a najmanje moguće o onom Drugom. Tek kad postane Onaj Drugi čovek može da postane Prvi. Mi Srbi koji smo preživeli naše ratove jesmo prvo i pre svega svi mrtvi iz Drugih Svetova. Jedini lek za sopstveni život je taj koji se pravi u sopstvenoj jazbini od iste biljke: ...otrov u malim dozama postaje lek.

Jasmina Tešanović

Prevod dela teksta pripremljenog za međunarodnu konferenciju Chapter 02, Stavanger Norway, September 13–16, 2002, "Axes of Evil/Letters of Hope", na kojoj će gostovati i J. Derrida.

zd zdravlje...

ZLOĆUDNA OBOLJENJA DOJKE

Epidemiologija, faktori rizika i dijagnostika

Dojka je jedinstven organ u telu žene, koji od ranog puberteta pa do menopauze predstavlja sedište trajnih i cikličnih promena. Osetljiva je na uticaje svih hormona u cirkulaciji, posebno hormona jajnika, koji uslovljavaju njen rast, razvoj, građu i funkcionalne aktivnosti. Tokom generativnog perioda, trudnoće, dojenja i involucije prolazi kroz stalne i mnogobrojne promene. Dojka, kao simbol ženstvenosti i majčinstva, ima i specifično psihološko značenje, što postaje izrazito u slučaju pojave oboljenja ovog organa.

Epidemiologija

Prema svetskim statistikama, karcinom dojke je najčešće dijagnostikovana zloćudna bolest kod žena i čini 30% svih malignih bolesti. Vodeći je pojedinačni uzrok smrti kod žena u dobi od 40 do 49 godina. Slični statistički podaci važe i za našu zemlju.

Faktori rizika

Rak dojke je uslovljen kombinacijom urođenih činioca kao i činioca okoline. U nastajanju raka dojke najverovatnije se radi o postojanju nekoliko različitih faktora rizika i njihovog međusobnog delovanja. Danas se smatra da postoje tri osnovne grupe faktora rizika i to: 1. genetski, 2. faktori okoline i 3. metaboličke/hormonske promene.

Dob žene predstavlja glavni faktor rizika u pojavi bolesti, tako da je rak dojke u najvećem procentu bolest žena u postmenopauzi. Porodična anamneza – istorija raka dojke, povećava verovatnoću oboljevanja. Reproductivne odrednice kao što su *rana prva menstruacija (sa 11 ili manje godina)*, *kasna menopauza (posle 55 godina)* i *starija dob pri prvom porođaju (iznad 30 godina)*, povezane su sa većim rizikom za rak dojke. Trudnoća u principu

deluje zaštitno, ali samo ako do nje dođe pre 25. godine. *Hormonska zaštitna terapija*, ako lečenje ne traje preko pet godina i nije udruženo sa drugim faktorima rizika, nema znatnijeg uticaja na pojavu karcinoma dojke. *Život u gradskoj sredini, viši socio-ekonomski status i bela rasa* spadaju u grupu demografskih faktora rizika. Način života, ishrana i reproduktivni činioci takodje su značajni za razvoj bolesti.

Iako je karcinom dojke jedno od najviše istraženih područja u epidemiologiji, opisani faktori rizika za sada su još uvek korisniji u razumevanju razvoja bolesti nego u sprovođenju primarne prevencije raka dojke.

Dijagnostika

Rana dijagnostika, u stvari sekundarna prevencija raka dojke označava "aktivno traženje" obolelih žena, u fazi koja omogućava otkrivanje oboljenja koje se klinički još ne može dokazati. Ovaj način osim što poboljšava rezultate preživljavanja, utiče u velikoj meri i na izbor načina lečenja.

Dojka je organ koji je lako pristupačan kliničkoj proceni/pregledu. Osnovni, dijagnostički postupak, kod žena sa promenama u dojci obuhvata: 1. klinički pregled, 2. mamografiju i ultrazvuk i 3. citološki pregled ili biopsiju širokom iglom.

Klinički pregled je osnovna orijentaciona metoda u otkrivanju raka dojke i posle 35 godina starosti savetuje se da se uradi jedanput godišnje. Pošto je dojka žlezdano tkivo sitno do krupno zrnaste strukture podložno relativno tipičnom menjanju građe u toku života i/ili hormonskih uticaja, promene koje se u njoj dešavaju mogu biti otkrivene kliničkim pregledom relativno lako. Maligni čvorovi u dojci kod žena ispod 25 godina starosti praktično se ne javljaju, dok kod žena iznad 70 godina dve trećine čvorova koji se napipaju su maligne prirode. *Standardna film mamografija*, bez obzira na značajan tehnološki razvoj, još uvek je dijagnostička metoda izbora, najpogodnija za "sekundarnu prevenciju" jer omogućava rano otkrivanje maligniteta dojke, čime se znatno utiče i menja krajnji ishod bolesti. Organizovana i stalna primena mamografije kod žena iznad 50 godina smanjuje smrtnost od karcinoma dojke za 30%. Prvu mamografiju, treba uraditi u 40. godi-

ni života, od 40. do 49. godine svake dve godine, a žene starije od 50 godina svake godine. *Ultrazvuk* se poslednjih dvadesetak godina takođe pokazao kao veoma dobra dijagnostička metoda. To je metoda izbora kod žena mlađe životne dobi, kod kojih je žlezdano tkivo gusto jer omogućava razlučivanje cističnih od solidnih promena. *Citološka dijagnostika* uključuje aspiraciju tkiva punkcijom tankom iglom i biopsiju širokom iglom. *Galaktografija* se primenjuje u dijagnostici patoloških promena koje se nalaze unutar mlečnih kanalića, a izvodi se kada se javi sukrvičav iscedak iz bradavice ili iscedak u kome su pregledom pod mikroskopom nađene maligne ili sumnjive ćelije. Magnetna rezonanca nije deo standardnog dijagnostičkog pregleda.

Samopregled dojki

Samopregled dojki je važan način ranog otkrivanja promena u dojnama. Važno je što je dostupan svakoj ženi i omogućava joj da aktivno uzme učešća u brizi o svom zdravlju i na vreme se obrati za eventualnu stručnu pomoć. Samopregled dojki savetuje se jedanput mesečno posle 25. godine života. Cilj ovog pregleda je upoznavanje žene sa građom dojki i utvrđivanje promena u njima. Prilikom samopregleda pažnju treba obratiti na: *promenu veličine, promenu oblika, izgled kože, uvlačenje bradavica, pojavu čvora/zadebljanja, iscedak iz bradavice i sve "novo" što žena nije do tada primetila.*

PREPORUKE:

- SAMOPREGLEDE DOJKI vršiti jedanput mesečno, nakon 25. godine
- KLINIČKE PREGLEDE raditi jedanput godišnje od 35. godine
- PRVA "BAZIČNA" MAMOGRAFIJA sa 40 godina
- MAMOGRAFIJA svake 2–3 godine od 40. do 50. godine
- MAMOGRAFIJA svake godine od 50.

Pripremila:

Stanislava Otašević

U sledećem broju: Lečenje zloćudnih oboljenja dojke

Ako želite nešto više da saznate o ovom ili o bilo kojem problemu koji se odnosi na vaše zdravlje, obratite se Autonomnom ženskom centru, Beograd, Tiršova 5a, tel. 645-328.

Dunja (Cydonia oblonga Mill)

Raste kao poludivlje stablo u južnoj i srednjoj Evropi. U proleće dunja izgleda kao prelepi buket sa belo-ružičastim cvetovima, a u jesen je ponovo okićena velikim mirisnim zlatno-žutim plodovima.

U našim selima često je pored kuća dunja kao vrlo omiljeno voće i dobro uspeva. Još uvek je običaj, naročito u starijim domaćinstvima, da se u jesen poređa nekoliko dunja na ormane za ukras i miris i kao drago sećanje na taj običaj majki i baka.

Dunja je drvo visine do 7 m, slično jabuci, grmolikog oblika ali većih slatkih i oporih plodova. Cveti od maja do juna a plodovi sazrevaju u oktobru. Koristi se plod, list i seme. Gaji se i plantažno za širu upotrebu u proizvodnji prerađevina.

Dunja je veoma pogodno sredstvo u lečenju sluznice ždrele krajnika i disajnih puteva. Kod upale želudačne i crevne sluzokože preporučuje se kuvana dunja. Budući da dunja steže preporučuje se za lečenje rana a iznutra za ublažavanje jakih dijareja. Sirup od dunja je odlično sredstvo za zaslađivanje gorkih i oporih lekova osobito protiv dečjih dijareja. Plod dunje je izvrsno sredstvo u lečenju anemije. Sluz pripremljena od dunjinog semena koristi se u lečenju rana što nastaju dugotrajnim ležanjem bolesnika (decubitus). Koristi se i za pripremanje obloga kod upaljenih očiju i ispucale kože naročito na prsnim bradavicama. Zatim kao sluzavo sredstvo za izradu emulzija i mikstura protiv kašlja, za obloge protiv opekotina.

Koristi se u farmakologiji, kozmetici i proizvodnji hrane. U domaćinstvima se od dunje prave sokovi, slatko, džem, kompot, itd.

RECEPTI:

1. Sluz za lečenje rana

100 g (celog) dunjinog semena pokvasi se sa litrom i po destilovane vode, drži 12 sati i procedi kroz flanel. Može se upotrebiti sveža a može se i osušiti na vodenoj pari.

2. Protiv dijareje

Lišće dunje staviti u ključalu vodu da malo odstoji, piti po potrebi 2–3 čaše dnevno.

Konferencije

• • •

U Helsinkiju će, od 31. januara do 2. februara 2003. biti održana konferencija Evropske unije o socijalnim problemima muškaraca (The Social Problem of Men: An EU Conference on Research, Policy and Practice) koju organizuje tematska mreža EU za istraživanje društvenih problema i društvene problematizacije muškaraca i maskuliniteta u ("The Social Problem and Societal Problematisation of Men and Masculinities").

Info: Diane McIlroy, University of Sunderland

• • •

Institut za feminističku teoriju i istraživanja na Liverpoolskom univerzitetu (The Institute for Feminist Theory and Research, University of Liverpool) organizuje konferenciju pod nazivom *Menstruacija: krv, telo, marka* (Menstruation: Blood, Body, Brand). Konferencija će se održati od 24. do 26. januara 2003, a krajnji rok za apstrakte je 31. avgust 2002.

Info: <http://WWW.IFTR.ORG.UK/news/2003/menstruation.html>

• • •

Međunarodna konferencija na temu *Opsesija* (Obsession: Interdisciplinary Conference in History and Cultural Studies) održaće se od trećeg do petog jula 2003. na Univerzitetu u Batu, Velika Britanija (Bath Spa University College, UK).

Cilj konferencije je istraživanje odnosa između opsesija, zanosa i fiksacija i znanja. Poseban naglasak je na rasnim i problemima roda u vezi sa opsesijom.

Info: p.bowman@bathspa.ac.

Od 17. do 19. juna 2004. u Geteborgu, Švedska, održaće se 11. simpozijum Međunarodnog udruženja filozofkinja, čija je tema Ljudsko dobro: dostojanstvo, jednakost i raznovrsnost (Human good: Dignity, equality and diversity: critiques, visions, revisions). Detaljnije na:

<http://www.geocities.com/ullaholm/IAPh/iaphgot.html>

Info: eva.gothlin@wmst.gu.se .

(Izvor: NIKK)

Beograd – **Rodoslov ravnopravnosti**

Seminari o rodu i ravnopravnosti

Organizacija "CARE International Yugoslavia", u saradnji sa Ministarstvom prosvete i sporta Republike Srbije, krajem avgusta počela je da održava seminare o rodnoj ravnopravnosti pod nazivom "Rodoslov ravnopravnosti".

Polaznici prvog dvodnevnog seminara su nastavnice i nastavnici osnovnih i srednjih škola koji su se upoznali sa pojmovima roda, rodnih uloga i (ne)ravnopravnosti. Još jedan dvodnevni seminar održan je za početkom septembra i posvećen je osmišljavanju školskih akcija na temu ravnopravnosti.

Po preporuci Ministarstva prosvete i sporta Republike Srbije, za učešće na seminaru izabrano je ukupno 200 nastavnica i nastavnika iz 20 beogradskih škola. Zanimljivo je da je broj zainteresovanih polaznika bio mnogo veći od planiranog.

Obuka na predstojećim seminarima poverena je grupi od 23 trenerica i trenera. Takođe je pripremljen i priručnik za trenere i trenerice, koji bi u daljem radu koristili učesnici seminara.

Voditeljke seminara za trenere i trenerice i autorke priručnika su Biljana Maletin iz "Glasa razlike", Tanja Ignjatović iz "Asocijacije za

žensku inicijativu", Marina Bogdanović iz "Centra za ženske studije" i Snježana Mrše iz grupe "Most". Ove četiri organizacije, u saradnji sa "CARE International Yugoslavia", predstavljaju i partnere u projektu.

K. J.

Beograd – Centar za ženske studije

Od 19. do 24. avgusta 2002. u Centru za ženske studije održana je Mini škola ženskih studija za romske žene koju je pohađalo 17 polaznica iz Nikšića, Kumanova, Skopja, Gnjilana, Niša, Leskovca, Žablja, Žitišta, Sombora i Odžaka.

Program predavanja obuhvatao je osnovne pojmove feminističke teorije kao što su rod, pol, patrijarhat, identiteti i razlike, pogled na jezik i kulturu iz ženske perspektive kao i pitanje ženskih prava i ženskog pristupa znanju. Uz to, održane su i radionice kreativnog pisanja, prepoznavanja tački moći i druge.

Polaznice su aktivno učestvovala u predavanjima i radionicama i vrlo pozitivno ocenile program škole u celini.

B.D.

Beograd, **Žene to mogu**

Za sigurniji nastup u javnom i političkom životu

Početak avgusta, u organizaciji *Glasa razlike* i *Ženske političke mreže* i uz podršku Norveške narodne pomoći, održana je osnovna obuka za novu generaciju trenerica programa *Žene to mogu*. Posle šestodnevne obuke i edukacije 20 novih trenerica će, uz kolegice iz prethodne generacije, tokom septembra i oktobra 2002. učestvovati u realizovanju 45 seminara za više od 1000 žena u Srbiji.

Cilj tih seminara biće osnaživanje žena na različitim pozicijama u političkim strankama, kao i žena iz nevladinih organizacija, sindikata i medija, koje će dalje razvijati oblike samoorganizovanja u lokalnim zajednicama.

Kriterijum za prijem na osnovnu obuku bio je aktivno učestvovanje u političkom ili javnom radu, u demokratski orijentisanim političkim partijama ili nevladinim organizacijama, sindikatima, medijima. Buduće trenerice takođe je trebalo da imaju iskustvo rada na obuci drugih ili u javnom zastupanju. Obuka je obuhvatala set veština korisnih za učešće u javnom i političkom životu kao i teme poput ženskih ljudskih prava, rodne ravnopravnosti u privatnom i javnom životu, umeća argumentacije i tehnike debatovanja, motivacije i stresa, javnog zastupanja, aktivizma i umrežavanja.

Projekat *Žene to mogu* pretpostavlja kontinuiranu obuku i širenje mreže trenerica kao i medjusobno povezivanje žena učesnica seminara kroz zajedničke inicijative i akcije, čime se jačaju veze među ženama koje se profesionalno ili aktivistički uključuju u javni i društveni život svojih zajednica.

K.J.

Bor – Sigurna kuća

Utočište za žene i decu, žrtve nasilja

Odbor za ženska ljudska prava *Juca*, humanitarna organizacija *Aurora*, organizacija za ekonomsko, socijalno, kulturno i psihološko osnaživanje žena *Minata* i Centar za socijalni rad iz Bora, osnovali su krajem juna utočište za žene i decu žrtve nasilja i trgovine ljudima.

Sigurna kuća će se zvati *Milena Bugarinović*, u znak sećanja na jednu od inicijatorki ovog projekta.

Utočište radi 24 sata dnevno, a pored stana i hrane, žrtvama nasilja pruža pravnu, psihosocijalnu i/ili medicinsku pomoć. Žene, žrtve nasilja, mogu dovesti i svoju decu u sigurnu kuću.

Projekat ima punu podršku predstavnika lokalne samouprave, policije i komesarijata za izbeglice u Boru, a podržala ga je i Ambasada Kraljevine Holandije u Beogradu.

K.J.

Beograd – Mreža poverenja

Poverenjem protiv nasilja

Prva faza projekta *Mreža poverenja protiv nasilja zasnovanog na rodnoj pripadnosti* završena je okruglim stolom koji je održan 24. juna 2002. godine u organizaciji *Incest trauma centra* iz Beograda.

Mreža poverenja predstavlja platformu sedamnaest relevantnih vladinih i nevladinih organizacija koje su se okupile radi poboljšanja kvaliteta usluga za decu i žene žrtve nasilja.

Članice *Mreže poverenja* smatraju da nasilje ima pol i da su zbog neravnopravne raspodele moći žrtve prevashodno žene i deca, dok su počinioci osobe muškog pola.

Inicijativa za stvaranje mreže organizacija, vladinih i nevladinih, koje bi se bavile različitim aspektima rodno zasnovanog nasilja pokrenuta je prošle godine, kada su održana tri okrugla stola pod nazivom *Vreme je za razgovor*. Kao rezultat razgovora, u maju je započet ovaj sedmomesečni projekat, koji ima podršku kancelarije UNICEF-a (Child Protection Union).

Projekat *Mreža poverenja* ima za cilj i informisanje građanstva i lobiranje kod odgovarajućih državnih institucija za početak socijalne reforme u oblasti zaštite dece i žena od nasilja.

K.J.

Članice Mreže poverenja

1. Savetovalište protiv nasilja u porodici (obuhvata i Sklonište za pretučene žene i decu, kao i Sklonište za žene žrtve trgovine ženama)
2. Savetovalište za bračnu i porodičnu terapiju
3. Dečiji romski centar
4. Centri za decu bez roditeljskog staranja (ukupno šest u Beogradu)
5. *...Iz kruga* – grupa za podršku ženama i deci invalidima žrtvama nasilja
6. Odsek za adolescentnu psihijatriju Klinike za psihijatriju KBC *Dr Dragiša Mišović*
7. Lastavica – Kuća za žene izbegle iz Krajine, Hrvatska, grupa za ekonomsko osnaživanje žena
8. Institut za dečiju neurologiju i neuropsihijatriju
9. Grupa 484
10. Studentske poliklinike u Beogradu: Dispanzer za mentalno zdravlje, Ginekologija, Epidemiologija
11. *Žene na delu* – Grupa za ekonomsko osnaživanje žena
12. Odeljenje za krvne i seksualne delikte i Odeljenje za maloletničku delikvenciju GSUP-a
13. Romski ženski centar *Bibija*
14. Centar za socijalni rad u Subotici
15. Centar za socijalni rad u Kraljevu
16. Centar za socijalni rad u Kruševcu
17. *Incest trauma centar* – Beograd

”Filonus” aktivan i preko leta

Društvo studenata filozofije *Filonus* organizovalo je u junu na Zlatiboru sedmodnevni seminar *Stop diskriminacijama*.

Seminar je okupio 15 devojaka i pet mladića, izabranih među 50 zainteresovanih, koji su pod parolom – Za društvo slobodnih, ravnopravnih, solidarnih ljudi, razgovarali i učili o aktivizmu i načinima borbe protiv diskriminacije.

Projekat *Stop diskriminacijama* pomogao je Fond za otvoreno društvo.

Ksenija, Anja i Rade iz *Filonusa* govorili su o rodu i polu i nejednakostima polaznih pozicija u društvu, a na seminaru su se učile i veštine komuniciranja, principi volonterskog rada i planiranje akcija. Gošće iz *Autonomnog ženskog centra, Dečijeg romskog centra, ...Iz Kruga* održale su dvodnevne radionice o diskriminatorskim grupama.

Ova mala letnja škola predstavlja nastavak serije tribina o feminizmu i feminističkoj teoriji, održanih u proleće na Filozofskom fakultetu, kojima je u proseku prisustvovalo 70 slušateljki i slušalaca.

Interesovanje publike podstaklo je članice i članove *Filonusa* da počnu osnivanje feminističke biblioteke na Filozofskom fakultetu a do sada su im u tome pomogli AŽIN, *Autonomni ženski centar*, Centar za ženske studije, Žene na delu i Fond za otvoreno društvo.

Filonus priprema i seriju seminara pod nazivom – Nauči drugačije, o rodnoj/polnoj ravnopravnosti, seksualnom vaspitanju, diskriminaciji, namenjenu učenicama i učenicima srednjih škola. U toku je i proces formiranja *Muške grupe*, čiji članovi žele da se bore protiv nasilja nad ženama.

K.J.

Beograd – **Žene na delu**

GalaKtiKom u budućnost

Povodom objavljivanja nove knjige *Feminističke 94* i početka rada štamparije GalaKtiKa – svemirska krstarica, grupa *Žene na delu* organizovala je u Beton-hali celovečernji hepening sa pozorišnom predstavom i muzičkim performansom.

Ana Volf (Woolf), glumica međunarodnog pozorišta OM čije je sedište u Danskoj izvela je fragmente predstave *Seme sećanja*, o ženama koje su tokom argentinske vojne diktature izgubile svoje

bližnje. Predstavu o majkama nestalih ljudi, koje i dalje svakog četvrtka popodne šetaju glavnim trgom Buenos Airesa zahtevajući istinu i pravdu i kaznu za krivce, režirala je Džulija Varli (Julia Varley), rediteljka ODIN teatra.

O novom izdanju *Feminističke 94*, prvom romanu italijanske spisateljice Frančeske Kaminoli (Francesca Caminoli), *Na Bajram*, govorile su Jasmina Tešanović, urednica *Feminističke 94*, Valerija Gandus, novinarka italijanske *Panorame*, i autorka.

Ovaj *emocionalno-politički korektan roman* ujedno je i prva knjiga izišla ispod prese ženske štamparije GalaKtiKa – svemirska krstarica. Štamparija, koju su osnovale *Feministička 94* i *Žene na delu*, uz pomoć AŽIN-a i Autonomnog ženskog centra, po rečima Milice Gudović (ZND) predstavlja investiciju u budućnost, jer obezbeđuje i edukaciju budućih štampanki ali i veću kontrolu nad procesom proizvodnje i štampanja knjiga.

Promotivno veče u Beton-hali završeno je muzičko-pozorišnim performansom *Mesto*.

K.J.

SAOPŠTENJE ZA MEDIJE

20. maj 2002.

U Poreču je od 9–12. maja 2002. održana četvrta ženska regionalna konferencija u organizaciji STAR Network-a.

Konferencija pod nazivom *FEMISFERA – žene oblikuju ekonomiju i politiku* okupila je oko 150 žena i to političarki, aktivistkinja ženskih grupa, ekspertkinja, parlamentarki, sindikalki, novinarki, preduzetnica i poslovnih žena sa prostora Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Makedonije, Srbije i Crne Gore, Kosova i Slovenije. Među prisutnima bile/i su i gošće, donatore/ke i stručnjakinje iz regije, Nemačke, Kanade, Švedske, Holandije i Sjedinjenih Američkih Država. Srbiju i Crnu Goru predstavljalo je dvadesetak političarki,

predstavnicu ženskih nevladinih organizacija, preduzetnica, ekspertkinja i predstavnicu medija.

Tokom konferencije okupljene učesnice podelile su iskustva iz svojih zemalja o uspesima i teškoćama, te predstavile i analizirale izazove i poboljšanja političkog i ekonomskog položaja žena ostvarena u periodu između dve porečke konferencije (2000. i 2002. godine). Analiza globalnog konteksta i njegovog uticaja na građane i građanke država u regiji, podstakla je učesnice da iniciraju zajedničke aktivnosti u cilju ublažavanja nekih negativnih efekata globalizacije. Jedan od prvih koraka saradnje po ovom pitanju je iniciranje regionalnog povezivanja žena, ali i državnih mehanizama za ravnopravnost polova.

Učesnice konferencije došle su do zaključka da treba podstaći tripartitni dijalog između političarki, sindikalki i preduzetnica, kako bi se ugradila rodna perspektiva u socijalni dijalog i ublažile posledice tranzicije, koja na specifičan način pogađa žene.

Neke od konkretnih inicijativa predloženih na konferenciji su:

- regionalno povezivanje preduzetnica i poslovnih žena, s ciljem razmene znanja i iskustava, kao i proboja na nova tržišta;
- formiranje regionalnog multisektorskog tima za analizu i pomoć u pripremi nacionalnih izveštaja o položaju žena u različitim segmentima društva (CEDAW);
- regionalni susreti aktivistkinja nevladinih organizacija i političarki, sindikalki i preduzetnica u cilju razvijanja strategija koje će unaprediti položaj žena u regiji.

Predstavnice Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Kosova, Makedonije, Srbije i Crne Gore izložile su i planove konkretnih aktivnosti koje će realizovati u predstojećem periodu. Prema utiscima učesnica, konferencija je bila od velike pomoći u definisanju zajedničkih prioriteta i strateških ciljeva kao i budućih aktivnosti.

Konferenciju je pratio umetnički program, na kom je predstavljeno žensko stvaralaštvo i to kroz: sajam knjiga, video festival, izložbu fotografija i koncert. Na sajmu knjiga predstavljena je izdavačka kuća *Feministička 94* iz Beograda.

ženske grupe... beograd 2002.

SOS TELEFON ZA ŽENE I DECU ŽRTVE NASILJA

tel/fax: 645-798
e-mail: sosbgd@drenik.net
svakoga dana od 16–20h.

SIGURNE ŽENSKKE KUĆE

kontakt tel: 063/802-1292

IZ KRUGA

Grupa za podršku ženama i deci invalidima, kao i porodicama osoba koje imaju neku vrstu invalidnosti
tel: 3618-648 i 3061-477
e-mail: izkruga@eunet.yu
pon/sre/pet 11–16h

ŽENSKKE STUDIJE

tel: 657-808; 361-3916
Srpskih Vladara 34/1
e-mail: zenskestudie@sezampro.yu

LABRIS

Grupa za lezbejska ljudska prava
tel: 439-488

ŽENSKA IZDAVAČKA KUĆA 94

kontakt: 455-846

UDRUŽENJE POSLOVNIH ŽENA

tel/fax: 630-281
Đure Jakšića 5/1
e-mail: emins@eunet.yu

AUTONOMNI ŽENSKI CENTAR PROTIV SEKSUALNOG NASILJA

Tiršova 5a
tel: 645-328, fax: 687-190
e-mail: awcasv@eunet.yu
radnim danima: 14–18h.

ŠKLONIŠTE ZA ŽENE I DECU ŽRTVE NASILJA

kontakt tel: 645-798
e-mail: shelter@eunet.yu

BIBIJA

Ženski romski centar
27. marta 37/10
tel: 322-90-94
e-mail: bibija@eunet.yu
drustvor@eunet.yu

AŽIN

Asocijacija za žensku inicijativu
tel: 3345-762; tel/fax: 3224-691
Majke Jevrosime 39
e-mail: awin@sezampro.yu

GRUPA ZA ŽENSKA PRAVA EVROPSKOG POKRETA U SRBIJI

tel/fax: 3282-294
e-mail: vds@eunet.yu
radnim danima od 11–15h

YUKOM

Centar za ženska ljudska prava,
podgrupa Jugoslovenskog komiteta
pravnika za ljudska prava
fax: 324-4540
Krunska 22
e-mail: yulaw@eunet.yu

SOS TELEFON I CENTAR ZA DEVOJKE

tel: 322-6904, fax: 334-0239
Nušićeva 7/II
e-mail: grrrls@eunet.yu
radnim danima od 09–21h

INCEST TRAUMA CENTAR

Grupa za podršku seksualno
zlostavljanoj deci, žrtvama
incesta i žrtvama rata
Tel/fax: 3243-963
radnim danima od 18-21h

DEČIJI ROMSKI CENTAR

Kralja Milutina 34/II/5
tel: 011/361-3450

tel/fax: 011/646-326
e-mail: derocent@eunet.yu

ŽENSKI LOBI

kontakt tel: 685-394 ili 322-6490

ŽENE U CRNOM PROTIV RATA

tel/fax: 623-225
e-mail: stasazen@eunet.yu

SEKCIJA ŽENA UGS NEZAVISNOST

tel: 063/8081-490
e-mail: sekczena@eunet.yu

SAVETOVALIŠTE PROTIV NASILJA U PORODICI

tel/fax: 787-615
Dalmatinska 47a
e-mail: savet@eunet.yu
radnim danima od 10–19h

JUSTICIA

tel: 641-542
Kneza Miloša 25/2
e-mail: justicia@eunet.yu
radnim danom: 10–16h

PRIHVATIŠTE ZA ŽENE ŽRTVE NASILJA

kontakt tel: 787-615

LASTAVICA

Kuće za žene iz Krajine
Surčin tel/fax: 844-00-54
Pančevo tel/fax: 013/353-613
e-mail: lastavic@eunet.yu

GEA

tel: 063/277-514
Alibunarska 1, Krnjača

ŽABA & ŽENA

Tel: 316-1462
Gajeva 15, Zemun
radnim danima od 8–20h;
subotom od 9–15h

CENTAR ZA SAMOHRANE MAJKE

tel: 316-1462
Cetinjska 18, Zemun

TERA kreativna žena

tel: 500-591
Branka Cvetkovića 3
e-mail: terasjmj@eunet.yu

UDRUŽENJE ŽENA VIZIJA

Gospodar Jovanova 7/1
11000 Beograd
e-mail: vizija@infosky.net
tel/fax: 011/635-280

ŠOS TELEFON ZA ŽENE I DECU ŽRTVE NASILJA Grocka

Bulevar Oslobođenja 16, Grocka
tel/fax: 011/893-242
e-mail: sosgroc@eunet.yu

ŽENSKI MEDIJSKI CENTAR

Hilandarska 30
tel: 011/3231-520
e-mail: klaric@awin.org.yu

DEVE

Beograd
e-mail: devebgd@yahoo.com
radnim danom 10–17h

GLAS RAZLIKE

Grupa za promociju ženskih
političkih prava
Cincar Janka 7/2
tel/fax: 3284-395
e-mail: glas.razlike@sezampro.yu
radnim danom 10–17h

MREŽA ŽENSKIH TEKSTILNIH RADIONICA

Topličin Venac 6
tel: 011/637-086
fax: 011/620-334
e-mail: wtnw@eunet.yu
www.wtnw.org.yu

ASTRA (Anti Sex Trafficking Action)

SOS/fax: +381113347817
http://astrabg.tripod.com

ŽENE NA DELU

Mileševska 7, 11000 Beograd

tel/fax: 011/455-846

utorak i četvrtak 10–13h

e-mail: zenadelu@yubc.net

zenadelu@eunet.yu

AŽIN – INDOK

e-mail: indok@awin.org.yu

Newsletter tim: *Gordana, Diana, Milica, Andrea, Zoe, Laurence*

INDOK tim: *Biljana, Klara, Violeta, Dragica, Bojana, Maja*

Dizajn i grafička obrada: *Tasha*

Štampa: *GALAKTIKA svemirska krstarica*

Tiraž: *8000*